

ŠIAURĖS ATĒNAI

2011 m. birželio 17 d. Nr. 23 (1041)

ISSN 1392-7760 Kaina 1,90 Lt

Jubiliejiniams Czesław Miłoszo metams — p. 3

„Daktaras Hausas“ padarė daugiau negu galinga medicinos asociacija — p. 4

Bronius Radzevičius ir amžininkai — p. 9

Geltonoji Vaivos savaitė — p. 12

Sufalsifikuotas dienoraštis 2

Balandžio 7, ketvirtadienis

Itin sunki naktis: mauste maudė blaždas, šlaunis, strėnas, nugara, dilbius, pėdas ir plaštakas. Noriu miego, saldaus miego, negaliu užmigti. O kai vargais negalais užminigu, tai sapnuoju, kad kopiu labai, labai stačia uola ir laikausi ją įsikübes kojų bei rankų pirštais. Kaip tasai erelis Alfredo Tennysono eilėraštyje: *He clasps the crag with crooked hands.* Ir niekaip nenoriu kristi į miego bedugnę. Cha, cha. Vis labiau apninka fizinės kančios. Antai ir dieną: vos apie tris minutes paklūpau prie savosios kompaktinių plokštelių spintutės ieškodamas kokio nors Khano, jau, veizék, ne mažiau kaip dvi valandas gelia nugara... Kančių keliai, pasak Aleksejaus Tolstojaus... Bet! Tokios čia dar ir kančios. Juk ir aš jau esu patyres kietesnių. Pavyzdžiu, kai buvo užsidegės kojos nervas. Tuomet naktinis, nenorėdamas, kad pakirde namiskiai bėgtu manęs gelbėti, rékdavau į pagalvę. Paskui net ēmiausi budistų rekomenduojamos technikos: stengiausi vaizduotis, kad, taip kësdamas, prisiimu dalį kitų žmonių kančių, ir kažkas štai šiuo momentu ima kentēti vos vos silpniau. Truputį padėjo: į pagalvę rékdavau tylėliau... O jeigu pagalvotume apie kitos kūrinijos kančias! Kai buvau vaikas, mano tėvas žiemą raiste statydavo zuikiams velineis kilpas. Ant jų takų. O tų takų buvo nesuskaičiuojama daugybė! Jie kirsdavosi, susipindavo, susikryžiuodavo ir atsikryžiuodavo. Ir kiekvienas takas – išstabiaus nérinys. O kokią nérinynę jie sudarė visi kartu! Zuikių tekstile... Kaip norėjau ją pamatyti! Bet štai tebuvo įmanoma nebent nuo debesies, o ten manęs niekas nepriemė. Sykį kilpon įklivo stambus zuikis. Bet kilpa jo nepasmagė, o tiesiog suveržė per juosmenį. Tėvui artinantis, jis ēmė baisiai rėkti. Tačiau išeities nebuvo. Tėvas čiupo jį už užpakalinį kojų, atrišo kilpą ir, norėdamas išvaduoti zuikį iš kančių, pradėjo jo galvą daužytį į artimiausią medį. Daužė ir daužė jau bemaž verkdamas, o zuikis tebebuvo gyvas ir rėkė, rėkė...

Nuo nérimo – prie audimo. Kadangi esu augęs kaime, tai štai išmanau apie audimą staklémis. Net pats esu šiek tiek audės. Ir žinau kai kuriuos su audimu susijusius terminus. Pavyzdžiu, kad išilginiai būsimu audinio siūlai vadinas apmatai, o skersiniai, kuriuos tarp išilginiių įterpia šaudyklė, – ataudai. Tad štai. Esu išsitikinęs, kad gyvenimas yra audinys, ir jo išilginiai siūlai, tie apmatai, – tai įvairaus skonio bei stiprumo kančios (ne tik fizinės, žinoma), o ataudai... Šiuį kaip nors konkretčiau įvardinti nesiryžčiau... Ar gali egzistuoti audinys be apmatų? Nejuokaukim. Geriau paklausykim, kaip visoje visatoje gaudžia milijardai staklių, gaminančiu milžinišką milžinišką, trilijonų trilijonus kartų pranokstantį Himalajus, audinį, kurio apmatai – įvairių įvairiausių spalvų bei atspalvių kančios siūlai...

Bet įdomiau kitkas. Įdomiau štai kas. Įdomiau, kad: jei aš esu apmatinis siūlas (tiksliau – keli jo centimetrai), kuriuo teka tam tikro stiprumo kančia; jei į kairę nuo manęs dryksta paralelinės vis stipresnių skausmų gijos; jei į dešinę nuo manęs tista paralelinės vis silpniesnių skausmų gijos; jei į kairę yra siūlų begalybė; jei į dešinę taip pat yra jų begalybė; vadinas, aš, būdamas tarp šių dviejų begalybių, visuomet esu viduryje; visuomet esu viduryje ta prasme, kad ir labiau už mane kenčiančiu (į kaire), ir menkiau už mane kenčiančiu (į dešinę) yra nei daugiau, nei mažiau kaip po vieną begalybę...

Kažkurią iš ankstesnių dienų esu rašęs, kad gyvenimas – tai tekstas. O dabar štai jau sakau – kad audinys. Lyg ir prieštarauji pats sau? Né to tiek! Juk nūnai ir vaikui (bent kiek praprususiam) aišku, kad tekstas ir tekstile – bendrasakniai žodžiai.

ALFONSAS ANDRIUŠKEVIČIUS

Gegužės 11, trečiadienis

Vėl pakliuvau į aporiją: nepalengvinu savo artimo kančios – blogai, palengvinu – labai blogai. Ši sykį su ta bevarde alkoholike, kurios akys, pasak Heinės, kaip piene virtos žibuočių. Tiesą sakant, toji aporia mano sąmonėje susiklostė ne iš karto, o vėlėliau, grįžus namo, kai ēmiau analizuoti tai, kas jau buvo negrąžinamai įvykę. Tuo tarpu pradžios būta visai smagios. Išvydusi mane ateinanti priešais, žibuočiai puolė kaip patrakusi žegnotis plačia staciatiškiška žegnone ir pusbalsiu recituoti: *Да помогите мне, ради Бога!* Da помогите мне, ради Бога! Kad žmogus šitokiu būdu, bet nė kiek nemaskuodamas nedievobaimingo tiksluo (išgerti), prašytu pinigų, dar nebuvo matės. Be to, žegnonė, šiaip ar taip, iš čia ir dabar įveliai transcendenciją. Tad buvau šiek tiek apstulbės, truputį nusigandės ir labai sužavėtas. Nedvejodamas nė akimirkos, ištiesiau jai dešimties litų banknotą: *В мое здоровье!* O grįžęs namo, kaip saikau, ēmiau svarstyti. Tik ši sykį ne atliko veiksmo moralinius aspektus (kaip kadaise, davęs pinigų Svetai), o veikiau – artimo kančios palengvinimo anatomiją.

Balandžio 19, antradienis

Tekstilė, tekstas, kontekstas... Kaip, vis dėlto, viską keičia kontekstas! Kaip jis suteikia kitą mastą ir kitas prasmes! Imkime mastą. Kai Marcelis Duchamp'as 1917 metais Niujorke pasiūlė pisuarą laikyti meno kūriniu, gal tik keliausime ar keli šimtai žmonių težvelgė čia žygarbį, o autorių palaikė didžiavyriu. O dabar aš, būdamas taip toli nuo to laiko ir nuo tos vietos, būdamas Vilniaus dailės akademijos vyru tualete ir šlapindamas į pisuarą, prisimenu konceptualizmo pradininką ir nežinau, ar deramai elgiosi, ar ne... Kartais net maga sušuktį tualetu kaimynams: „Vyrai, ar jūs žinote, ką darot?“ Štai kaip pakoregavo Duchamp'o atlanko judesio mastą pasikeitęs kontekstas. Manote, kad mano viene mintys šitokio akto metu krypsta į meno istoriją? Paklauskite Dailės akademijos studentų... O dabar – prasmė. Pasitelkime epizodą iš garsiojo Viktoro Pelevino romano „Чапаев и Пустота“. Ten yra scena, kur du personažai, rusas Serdiukas ir japonas Kavabata, žvaigždėtā naktį lauke geria sakę. Japonui pasiūlius čia pat sukurti po penkiaelį ir padarius pradžią, rusas atsako poezijos nemiegstas, o be to, esą, kam čia tie žodžiai, kai danguje – žvaigždės. Japonas pati ši atsakymą supranta kaip nuostabų penkiaelį ir džiuguja net susiriedamas! Tai kas, kad epizodas ironiškas. Jis puikiai rodo, kokia skirtinga prasmę igyja keliolika tų pačių žodžių vienokios ir kitokios kultūros dominuojamoje sąmonėje.

Bet imkimės stambiausiųjų kontekstų. Pavyzdžiu, kad ir kosminio. Koks yra mūsų kančių ir mūsų atjautų mastas bei prasmė jaime? Na, apie mastą galima ši tą nutuokti: mikroskopiskai mikroskopinis. Juk, kaip minėjau, į kairę ir į dešinę nuo manęs yra lygiai po begalybę lygiagrečiai tūstančiu apmatinių visokio rango kančių siūlų. O iki jų „pradžios“ – vėl begalybė, o iki jų „pabaigos“ – dar viena begalybė. O kur dar ataudiniai siūlai su savo begalybėm! Tačiau aiškut aišku, kad tasai mikromikroskopinis mastas nepaverčia mūsų kančių nė kiek mažiau įžvelgiamomis Tam, Kuris gali vienu metu matyti iškart visus daiktus ir visus reiškinius iš visų įmanomų pozicijų. Bet prasmė, prasmė... Čia jau tiesiog rankos nusvyra mėginant ką nors pasakyti. Stai juodas kaip derva jaunas katiniokas, kurio užpakalinę kūno dalį prieš pusę sekundės išplojo ant asfalto automobilio ratas, paversdamas ją tiesiog juodraudone dėme, priekinėmis kojomis vis dar mėgina pašokti, pašokti... Štai mano kaimynai dviran-

kiu pjūklu pjauna apsipliusią žiedais seną kriausę, o ši, drebėdama, beria žiedlapius ant juų prakaituotų kaktų... Štai aš iš skausmo rėkiu į nériniuotą pagalvę... Kokia viso šito prasmė? Čia jau absolūciai jokios nuovokos néra! Na, išvaizduokite, kad jūs nemokate nė žodžio ispaniškai. Paskui išvaizduokite, kad nesate nieko kaip gyvas girdėjęs nei apie patį Gabrielį Garcíą Márquezą, nei apie jo romaną „Šimtas metų vienatvės“. Ir štai koks nors tipas atverčia jums ši romaną kokioje nors vietoje, parodo žodelį soy ir klausia: kokia šio žodžio prasmė visoje ispanakalbėje pa-saulio literatūroje? Ką galėtumėte jam atsakyti? Ką nors tvirtai atsakyti apie mūsų ir visos kūrinijos kančių prasmę, aišku, galėtų tiktais Tas, Kuris ištengia vienu metu suvokti visas visų daiktų ir reiškinių prasmes iš visų įmanomų ir ne- įmanomų pozicijų... Bet... O gal vis dėlto mėginti ir man spėti? Mėginu... Užsimerkiu ir tyliai sakau: *estetinė...* Beje, lygiai tą patį pasakyčiau ir dėl anio žoduko soy...

Vytautas Balčytis. Kaunas–Vilnius. 2008

Ką aš padariau, duodamas tuos litus? Aišku kaip dieną – palengvinau jos dabartinę kančią. Kad ji kęste kenčia šią akimirką, pasibaigus kritinei alkoholio normai jos organizme, buvo daugiau nei akivaizdu. Be to – toji vilties kibirkštėlė tose blukte išblukusiose akyse! Palengvinu tavo kančią, bičiule, tarsi tariau, ištiesdamas jai sučiurus Josios veido spalvos popierėli. Tačiau drauge... Juk po to jai bus dar blogiau!

Kur man dabar rasti paguodą? Kreipiuosi į apmatų ir ataudū idėją. Mudvieju apmatinių kančios siūlai bėga lygiagrečiai. Tik josios – gerokai kairiau, didesnių kančių puše. Aš, būdamas lygiagretus ir ištiesistas dar kol kas per ne-menkā atstumą nuo jos, sunkiai begaliu kuo nors būti jai naudingas. Nebent pamėtēti palaiką ataudinį siūleli su Dariumi ir Girėnu, kuris, audimo staklėms sparčiai sparčiai taukštint, tuo pat liks praeityje... O kaip su budistiniu principu pakentėti kito kančią? Šiuo atveju, deja, neišmanau, kai tai būtų galima padaryti... Tyčinis mano paklūpojimas prie spintutės vargu bau jai kuo pagelbėtų...

Tas pats per tą patį

Zylė cik, cik metodiškai siuvinėja prie ryto prišalusią tylą. Plati baltų dūmų juosta užstoja eglę, antroji – siauresnė – lenda už eglęs, trečioji – siauriausia – skiria dangą nuo žemės, ant kurios auga eglė. Uodega sukas, sukas, nasrai atsiveria, šuniui gera – pusryčiai eina. Tarp gėlių vazonų šaligatvių kojomis daužo šalantys autobusų keleiviai. Šunys sodybose, už šaltį suspaudusio pušyno, apšneka sausio savaitgalio įvykius. Tyloje gimsta, auga, užauga, mauroja ir leipsta gatve šliaužiančio autobuso plerpinas. Ant kambario sienų vyniojasi, slenka ir žydi užuolaidos raštų vijokliai. Tas pats per tą patį, diena prie dienos sukrenta į savaitgalio lovas, sugula į mėnesių patalus, užkopia į birželio viršūnę ir, atsargiai dėliodamos pėdas, leidžiasi į gruodžio pakalnę. Lékštės, taurės, buteliai, margaspalvės įvykių galvos ir iš jų ant staltiesės gulantys, chronologiskai surikiuoti nuplaukuoti dieną aprašai. Gerosios žinios styro tortų bokšteliuose, išpuoštos kremai saldžiai, o blogosios – peiliais smulkiai supjaustyti – alpėja lékštėse. Iš užmaršties periodiškai išlenda tarnų rankos ir pakiša seną savaitės patiekalą naujoje lékštėje. O kalbų, o kalbų, kurios išgaravo per dieną, prapuolė, lyg būtų ir nekalbėtos. Sargas šuo po stalui, po kaklui pasirūpė dideli krepši, renka nuobiras ir labai išmintingai šypsosi girdamas visų ieškomą, nuo stalo prapuolus apetitą. Sékmės kortą popietė meta ant stalo su karalienės šypseną, o pavakarys tylėdamas ant jos guldo karalių su karūna, jos spindelei nugula žaidimą baigiantis tūzas. Plona sékmės korta, bet ne storesnė už pralaimėjimo, tad verta išgerti už tavo sėkmę, mano nesėkmę, susikryžiuoti rankomis ir dar kartą išgerti už visa ką atvirkšciai.

Prieš Dainų šventę

Prieš Dainų šventę senojo dvaro parko liepose varnos repetuoja savo veislės himnā. Kiekviena jų, norėdama garšiu ir gražiau pakvarksteti, nesiklauso kitų ir, kaip visuomet, nusikvarksi. Nukaršęs, apsisieilėjęs rotveileris už vienilio tinklo tvoros prižiūri tvarką buvusioje metalo laužo supirkuvėje. Jam padeda išblukęs kelio ženklas „Eismas draudžiamas“, užrašas „Pašaliniams jeiti draudžiamas“ po jaunystėje nutapyto išsižiojusio baltadančio rotveilerio portretu ir didelė surūdijusi vartų spyna. Keli juodi paukštukai vaikosi į privačią teritoriją įsibrovusius vabalus. Vien tik dilgėlės ir kiaulpienės nebaudžiamos siurbiai iš žemės naudingas medžiagias ir naftos produktų ingredientus. Alaus mégėjas, atsirémės į tilto per Ventą turėklus, periodiškai

spaudo į vandenį ir alaus bei seilių mišiniu nuodija dar labai jaunas aukšles. Micaičių gyventojų iškviesti policijos pareigūnai, abejingai klausydami Centro nurodymą, važiuoja per tiltą tramdyti Paplauškių Brisiaus, kuris kramto visa, ką radęs už grandinės ilgiu apibrežtos teritorijos ribų, taip pat ir šeimininkės dviračio padangas, kurios dar visai naujos. Ir visa tai vyksta sekmadieni, pro debesų pirštus abejingai stebint saulei, kuri tik kaitina orą iki plius dvidešimt, o kai kur net ir mažiau.

Valstybės šventės diena

I šventinės moksleivių darbų parodos atidarymą atėjo: klebonas su trispalviu šaliku, vicemerė, panaši į sovietmečio aktyvistę, su komjaunimo laikų patosą primenančia kalba, labai išspupošiosios jos sekretoriės, mokiniai mamos, mo-

kinukės su mini sijonais, mokiniai su auskarais ausyse ir nosyse, jų tėčiai su baltais marškiniais, megztiniais ir juodais kostiumais, mokyklos valdžia su gėlėmis ir labai mokytojams dėkingomis šypsenomis, gaisrinės vadas su paradiine uniforma, meras su saldainių maišu mokiniam, mokytojų draugės su ryškiai dažytomis lūpomis, ir visi mandaigiai sveikinosi, platino šypsenas, bučiavosi, fotografavosi, filmavosi, davė ir ēmė interviu, dalijosi galvų palinksejimais, rankų spaudymais, apskabinimais, o kai oficialioji dalis pasibaigė, tai visi pasidalijo į kelias grupes: vieni nuėjo klausyti šventinio saviveiklininkų koncerto, kiti išlėkė valstybės šventės proga atsipagirioti ir šiek tiek anksčiau užbaigtą dieną, o keletas atsiskyrėlių užlipo ant ledo pas ešerius ir ligi tamsos šerė juos raudonais kirminiukais. Taip ir pasibaigė valstybės šventės diena ir vienas laisvadienis.

Rajono centro aikštė

Rausvanosių, užsičiaupusių tulpių pulkelis stypso palei balandžių ir varnų apdergto valstybės veikėjo paminklą. Geltoną sekmadienio rytą ant žalio suoliuko, šalia bespalvės šiukslių dėžės, vietinis centro gyventojas pilkomis akiomis atidžiai stebi trispalvės valstybinės vėliavos plazdėjimą, ji apžiūrinėja budri pensininkę su šuniuku, kuris įtarai skersakuoja į žiopčiojančių sugėrėvų trio, kuriam energingai rankomis diriguojama rausvaveidis ketvirtasis. Trio kelia užtirpusius užpakalius nuo suoliuko ir, stumdomi nematomų jėgų rankų, vorele paklusniai eina iš aikštės paskui dirigentą. Išdidus katinas mandagiai nuleidžia ir suglaudžia oriai išpūstą uodegą, duodamas kelią kvartetui, kuris vinguoja link bažnyčios, kurioje šiuo metu nieko nevyksta, todėl jos juodas kryžius ant raudono, smailaus bokšto stirkso celiulinio debesio sėdmenyse, o varpinės bokštas droviai rausta, prisdengės gelsva kaštono šluotele. Pas vietinius tikėjimo aktyvistus skubantis klebonas, prasilenkdamas su kvartetu, nuleidžia optimistiškai pakelę lūpų kampučius ir vėl juos pakelia, atsakydamas į po topoliais, baltoje mašinoje-parduotuvėje, ant kurios du kartus skirtingais šriftais parašyta „Kebabai, KEBABAI“, besiypsančios storos pardavėjos pasisveikinimą.

PETRAS RAKŠTIKAS

Autorius piešinys

Išmesto frako apraudojimas

Spėk, ką veikiu? Taip, atspėjai – aš verkiu. Sėdžiu viena namie ir apraudu savo bičiulį Fraką. Šiandien pasigyrei, kad prieš porą dienų jį nugalabijai:

– Žinojau, kad tau jis patinka, bet pykau ir nesusivaldžiau.

Frakas nebuvo mano bičiulis, bet per keletą susitikimų prabangiuose ir negyvenamuose Akademijos koridoriuose kalbėjome be paliovos apie visus tuos Hohencolernus, valdančius mūsų visatą, tylėjome be pabaigos. Tikrai buvome panašūs. Vis mintyse atsuku veiksmą atgal ir kartoju jo prisilietimą – apkabino per pečius lengvai, kurį laiką dar taip pavaikšiojome iki stiklinių išėjimo durų ir atgal, tarsi du „Čaikos“ puskadriai, pagaminti iš vieno kadro, ar dvi vyšnios, sujungtos vienu prisilietimo koteliu. Pakikenome.

– Atkeliauau su fotoaparatais, – miglotai paaškino. Pakikenome iš to. Iš fotografų, jo išvaizdos.

– Nufotografuosiu tave, – pasakė gerai suformuotu žemu balsu, primenančiu žymios firmos etiketę vidinėje pusėje.

Tada supratau, kad jis yra iš tų vienetų, vienetinių rankų darbo personažų, kurių išsilavinimas ir vėjais prašvilptas gyvenimas sudaro nepakartojamą junginį. Tokie vyrai nesvarbu kaip atrodo, net jei kas bjauriai suplėšta nugaroje, iš tolo gali pajusti gerą kilmę, aristokratiški įpročiai taip puikiai dera su valkavatavimu ir atsainiu anarchizmu.

Tikrai buvom panašūs.

„Spektakliukas“, – pamaniau. Sutarėme susitikti.

– Nufotografuosiu tavo aktą, – pasakė gerai suformuotu žemu balsu, primenančiu prabangų pamušalą, slypinti po juoda nutriušusia išore. Vėliau dar kelis kartus mačiau jį sė-

dintį Akademijos hole, kažko laukiantį. Tuo metu gyveno pas Vytaą. Turėjome susitikti kitą savaitę. Šią savaitę. Sėdėčiau dabar su Fraku, kalbėtumės apie daugybę išbrauktų iš sąrašo miestų, apie jo mylėtas moteris, Hohencolernų portretus, man būtų smagu pakienti iš nešvankių anekdotų, lotyniškos citatos, Niujorko ir Paryžiaus podiumų spindelys kyšotų iš kišenės kaip šilkinė nosinaitė. Žinoma, gurkšnotume. Aš prisigerčiau ir galbūt šiek tiek pašoktume. Turečiau gi žinoti, kaip su juo šokasi, ar gerai. Būtų gerai. Jis vėl apkabintų per pečius švelniai, kurį laiką dar taip pavaikšiotume vakarėjančiomis gatvėmis tarsi du „Čaikos“ puskadriai, pagaminti iš vieno kadro, ar dvi vyšnios, sujungtos vienu prisilietimo koteliu. Sakai, jo rankovės per ilgas? Todėl galėtų paglostytį mano sušalusias rankas iki pat pirštų galiukų. Nežinau, ką dar kalbėtume, gal tiesiog tylėdami pasibūciuotume ir po graikiniu riešutmedžiu Vokiečių gatvėje, ir prie Karališkosios operos, vis daugiau, dar girdėdami Kiprą Petrauską, nieko nežinanti apie kiškių sukiliimą. Apie jokius sukiliimus mes negalvotume, jis tikrai negrižtų nakvoti pas Vytaą, nes taip nutarėme seniai, pavyzdžiu, dar pernai, kai nebuvome pažystami. O gal vis dėlto nakvotume pas Vytaą, tik jo kažkodėl nebūtų namie, iš tiesų, nes ryta ne-rastumėme, kaip užsikaisti kavos, ir vandenį tekutį keptuvėje.

– Tavo kava, – sakyta savo gerai suformuotu žemu balsu, primenančiu ne ką daugiau, tik kvapnaušią Etiopijos kavą arba naktis, kurios prasideda net vidury dienos vos palietus pirmąją sagą.

„Pirmi kartai būna siaubingi“, – pamanyčiau aš, bet vi-sata apsuktų dar ne vieną ratą, tylėdama be pabaigos.

Mes kalbėtume apie visus tuos Hohencolernų portretus, ir aš išdrisčiau nusifotografioti aktui, o jis glostyti mano sušalusias rankas iki pat pirštų galiukų.

Ir nesvarbu, kuris pirmas susikrautų lagaminą. Vieną iš mūsų, vienetinį, vėl pašauktų savo gerai suformuotu žemu balsu koks nušiurės provincijos miestas, purvina geltona Sacharos upė ar prabangūs Islandijos turgūs. Net neatsisveikintume. Su tokiais vyrais visata, apsukusi dar vieną ratą, sugalvoja, kaip sukurti atsitiktinį susitikimą. Visada. Nes mano lagamino dugne gulėtų senas nutriušes frakas.

Tu žinai – aš verkiu. Nežinau, kodėl reikėjo žudyti, ypač iš pykčio. Net jei tai nusivalkiojės ir prasigéręs Frakas. Nesvarbu, kad pabrizges ir suplyšes nugaroje – jis man patiko. Žinoma, gali būti dar galybė nuostabij profesionaliai pasiūtų vienetinių frakų. Jų kūrėjai turės garsiausius vardus, bet tu gi suprantai, kad niekad nebus taip jaukiai per ilgas rankovės, šildančios iki pirštų galiukų, ir gerai suformuotas žemės balsas nepasakos man apie miestus nuplovusius cunamius Italijoje ar gyvenimą su Prancūzijos beduinais, apie išdidžias jų moteris ir dykumos tylą. Kaip keista – prieš porą dienų tu užmušei mano istoriją. Ir aš nežinau, ką toliau parašyti.

AISTĖ KISARAUSKAITĖ

EMIL PASIERSKI

Jaunasis Miłoszas ir Rusija

Emilis Pasierskis (g. 1979) – Vroclavo universiteto absolventas, XX amžiaus lenkų literatūros istorikas, redaktorius. Parengė atnaujintą Czeslawo Miłoszo „Rinktinį raštų“ esė tomą *O podrózach w czasie* (Znak, 2010). Netrukus pasirodysiančios knygos *Miłosz i Putrament. Żywoty równolegle* (W. A. B., 2011) autorius.

Išėjo knyga, kuri, tariant sporto apžvalgininkų kalba, daugelį metų „kybojo ore“ – Czeslawo Miłoszo tekštą apie Rusiją pirmasis tomas*. Pats autorius gyvas būdamas nesinėmė savo publikaciją apie Dostoevskij Jungtinio leidimo, tuo pat metu pažymėdamas, kad „tai būtų nepasitikėjimo knyga, o be jos galima išsiversti“. Bet perskaičius pirmą rinkinio tomą galima pripažinti, kad iš šiandienos perspektyvos Miłosz eskizai apie Rusiją visų pirma atrodo kaip dešimtmečius besitęsančios pastangos sugriauti tą nepasitikėjimą.

Kas ypač skatino poetą išlikti rezervuotą problemą, susijusiu su Rytų kaimynu, atžvilgiu? Jis daug kartų pripažino šiuo požiūriu buvęs labai tipiškas lenkas, kuris mėgo rusus, tačiau nemėgo Rusijos. „Labai tipiškas lenkas? Veikiau ne“, – pažymi knygos ižangoje Clare Cavanagh ir su ja sunku nesutiki. Tatai, kokį individualų vyksmą įgavo Miłoszo Rusijos pažinimo procesas ir kokį išskirtinį vaisių jis paskui subrandino, išraiškingai iliustruoja susipažinimas su jo studentiška jaunyste Vilniuje, ypač stebima jo bendraamžių grupės fone.

XX amžiaus trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečių sandūra Stepono Batoro universiteto istorijoje buvo neregėto klestėjimo, bet ir nerimo metas. Nes audringam Vilniaus akademiniu jaunimo gyvenimui vis didesnę įtaką darė visa apimantis ekonominės ir idėjinės krizės pojūtis ir iš to jėgų igaunanti politika. Aukštosios mokyklos slenksčiai tuomet peržengė daug studentų, kurių pavardestės ateityje turėjo pažinti visa Lenkija. Be Miłoszo, tarp jų buvo Stanisławas Stomma, Antonis Golubevas, Lechas Beynaras (Pawęlas Jasienica), Henrykas Dembiński, Stefanas Jędrychowski ar Jerzy Zagórski. Jų atveju priešiškumas vis agresyveniam elgesiui dešinės, kurią studentų bendruomenėje reprezentavo įvairios studentiškos korporacijos ir Visos Lenkijos jaunimo organizacija, buvo ne tiek ekstravagantiško pasirinkimo problema, kiek didžiaja dalimi dorumo problema. Kai kuriems tatai buvo tolygu jų pasitikėjimui Rusija.

1931 metų balandžio mėnesį prie Stanisława Mackiewiczaus redaguojo laikraščio „Słowo“ pradėjo eiti „Żagary“. Platus idėjinis leidinio bendradarbių spektras – nuo uolių kataliku iki simpatizuojančių kairuoliams – ilgaiui émė siurėti. Kairuoliškos kolektyvo daliai, kuri per leidinio evoliuciją igavo lemiamą įtaką jo profilui, pažiūros darësi vis radikalesnës. Netrukus jų astovų nebeliko konservatyvaus laikraščio puslapiuose. Vienas aktyviausių kolektyvo narių buvo Czesławas Miłoszas. Jo aistringi teoriniai, taip pat ir poetiniai tekstai gana aiskiai derėjo prie naujienų iš Rytų – po daugelio metų Nobelio premijos laureatas net pavadino juos „jaunojo Ždanovo“ pasiskymais. Kas lémé, kad autorius, be kitų, rašinyje *Sens regionalizmu* („Regionalizmo prasmę“, „Piony“, 1932, Nr. 2), kuriame Sovietų Sajungą apibūdino kaip „idomiausią pasaulio šali“, referavęs rusų konstruktyvizmo laimėjimus (*Konstruktywiści* („Konstruktyvistai“), „Żagary“, 1931, Nr. 5) ir raginęs utilitarizuoti poeziją garsiajame *Bulion z gwoździ* („Vilnių sultinis“, „Żagary“, 1931, Nr. 5), atsisakė „nekritinio pasitikėjimo“ kelio. Ar tai, kad jis gerai prisiminė savo vaikytės Rusiją – bolševikų revoliucijos, patirtos Pavolgio Rževe, Rusiją, ar tai, kad palyginti anksti suprato, jog keilias, kuriuo pasuko su bendraamžiais, vedė į pavergtą protą ir net gerokai toliau? Ar gal tai, kad jis apskritai stengesi giliai apmąstyti išgyventą patyrimą? Kad ir dėl šių priežascių verta prisiminti žmones, kurie tais laikais jam suteikė galimybę lengviau pastebeti pavojų.

Stanisławas Catas-Mackiewiczius, be abejø, galėjo atverti spraga radikalaius jaunuolio sąmonėje. Populiaraus laikraščio vyriausiasis redaktorius, garsus publicistas, parlamentaras, o visų pirma skvarbus Rusijos stebėtojas ir žinovas, knygos apie Dostoevskij autorius, iš tiesų, nesugebėjo atitraukti „Żagary“ leidisių jaunuolių nuo revoliucinių idealų, bet apybraižų serija apie kelionę į Sovietų Sajungą 1931 metais prikaustė jų dėmesį. Jose ne tik apraše platų susidomėjimą žadinusias ekonominės arba prekybines problemas, bet ir skyrė daug dėmesio „sovietinių žmonių“ kultūrai bei kasdieniam gyvenimui. Tie tekstai, spaustinti laikraštyje „Słowo“, paskui buvo surinkti į knygą *Mysl w obiegach. Studia nad psychologią społeczeństwa Sowietów* („Mintis replēse. Sovietų visuomenės psychologijos studi-

ja“), tarpukariu ji sulaukė net trijų leidimų. Kaip žinoma iš Miłoszo susirašinėjimo su Jarosławu Iwaszkiewicziumi, jaunasis poetas tapo uoliu jų skaitytoju (apie „gerus Cato straipsnus apie Sovietų Rusiją“ užsimenama 1931 metų gegužės 21 dienos laiske).

Antras tiesioginis sovietinės tikrovės liudytojas, su kuriuo Miłoszas susidūrė Vilniuje, buvo Franciszekas Olechnowiczius. Baltarusių rašytojo, aktoriaus ir visuomenės veikėjo paveikslą poetas prisiminė vėlyvoje apybraižoje antrašte *Bezdomność prawdy. Spór o Herlinga-Grudzińskiego* („Tiesos benamišumas. Ginčas dėl Herlingo-Grudzińskiego“), iėjusioje į knygą *O podrózach w czasie* („Apie keliones laike“). Miłoszas apraše šiandien jau mažai kam žinomą situaciją: „1933 metais īvyko Lenkijos ir Sovietų Sajungos apsikeitimas politiniai kalinių. Iš lenkų kalejimo buvo paleistas baltarusių Hromados veikėjas Bronisławas Taraszkiewiczius, o iš Solovkų lagerio mainais išleido baltarusių rašytoją Franciszeką Olechnowiczium. Olechnowiczius praeityje praleido septynerius metus katorgos lageryje, Lenino išrastoje institucijoje, turėjusio išsvešti į milžinišką Gulago tinklą. Ten jis suvokė teroru paremtos santvarkos esmę. Klausėmės ir skaitėme jo mintis Vilniuje, slopindami nepadorų ītarimą, bylojantį apie lenkų ko gero, ir vakarietišką mentalitetą, girdi, jeigu esama baumės, turėjės būti ir kažkoks nusisengimas. Lenkų spauda, žinoma, rašė apie Solovkus ir sovietinį terorą, ir kuo dešinesnė, tuo mieliau tatai darė, kas mažino pasitikėjimą tomis žiniomis tų, kurie nemėgo dešiniųjų, nors čia jie buvo visiškai teisūs.“ Miłoszas su karteliu apibendrina: „Olechnowicziaus žinios pasirodė esančios nenaudingos ir šiandien niekas pasaulyje, o gal ir Baltarusijoje neprisimena jo pavardės“ (*O podrózach w czasie*, Kraków, 2010, p. 229–230).

Ko gero, Miłoszas turėjo daug progų tiesiogiai pažinti sukreciančius Olechnowicziaus pasakojimus. Nes vos gržęs į Vilnių Solovkų salų kalinių buvo herojus daugelio viešų diskusijų, be kitų, ir akademinių Valkatų klubo (1933 metų rugsėjo 28-aja) ar 196-ojo literatūrinio trečiadienio (1933 metų spalio 4-aja), kur jis plačiai pasakojo apie savo išgyvenimus. Laikraščio „Kurier Wileński“ reportaže galiama perskaityti labai iškalbingus žodžius apie tą susitikimą atmosferą: „[Anot Olechnowicziaus žodžiu] atskleidžia ta pati labai sena, laukinė, žiauri, niekuo nepermaldaujama Rusija. Despotijos ir teroro Rusija. Rusija – amžinas priešas laisvés, kaip individualios, taip ir ištisų tautų. Rusija – Prokrustovo lova, ištempianti arba žalojanti sielas ir kūnus, formuojanti vienus ir kitus kaip baisinguose „okmeniniuose mirties baumės maiuose“, taip ir Solovkų „Kremliaus“ mūruose. Ivanas Rūstusis ar Stalinas – nieko nepakito. Ta pati siaubinga belaisvių ir nelaisvés mokykla“ (iš J. Hernik-Spalińska, *Wileńskie Środy Literackie* (1927–1939), Warszawa, 1998, p. 199).

Dėl Cato ir Kazimierzo Okuliczo – „Kurier Wileński“ vyriausiojo redaktorių – palankumo savo prisiminimus Olechnowiczius émė publikuoti taip pat ir abiejų pagrindinių Vilniaus dienraščių puslapiuose, o 1935 metais išleido juos kaip knygą *W szponach GPU* („GPU naguose“), naujuose leidimuose vis išplečiama (antras leidimas antrašte *Prawda o Sovietach* („Teisybė apie Sovietus“), ji buvo išversta į septynias kalbas. Jos autorius nepretendavo į „gyvenimo dabartinėje Sovietų Sajungoje“ žinovo vardą, nes, kaip jis pažymėjo, pažino ją tik per „kalėjimo prizmę“ („Włóczęga“, 1933, Nr. 11, p. 12), kartu su Catu-Mackiewiczium sukūrė stiprų pagrindą pažiūrų apie sovietinę tikrovę formavimuisi. Bet buvo ir tokiai, kurie, disponuodami tomis pačiomis žiniomis, padarė iš jų visiškai kitokias išvadas arba nedarė jų visai. Prie jų priklausė daug Miłoszo pažiūtam (be kitų, Jędrychowskis, Dembiński ir Jerzy Putramentas). Kai nebeliko „Żagary“, jie émėsi kur kas aktyvesnės ir labiau konspiracinių komunistinių veiklos, leisdami, be kitų, dvisavaitinį „Poprostu“ ir „Karta“. Panašiai kaip keleriai metais vėlesniu Maskvos procesu atveju, jie galėjo aiškintis „Ocalenie“ autorius signalizuotu pasitikėjimo „antibolševikine propaganda“ stygiumi.

Prie ja užsiiminėjusių institucijų, be dešiniųjų laikraščių, jaunieji Vilniaus komunistai priskirdavo ir Rytų Europos mokslinių tyrimų institutą, vieno jų pavadintą „vienintele savo rūšies īstaiga, kurios paskirtis – „mokslinė“ antityrinė žvalgyba“ (J. Putrament, *Pół wieku. Młodość* („Pusė amžiaus. Jaunystė“), Warszawa, 1983, p. 199). Tam vertinimui įtakos nepadarė net ir tai, kad šio centro bendradarbiu kuri laiką buvo ir grupės vadovas – Henrykas Dembiński.

Tos 1930 metais atsiradusios nepriklausomos tyrimų īstaigos steigėjai ir dėstytojai buvo iškiliausi rusistai ir sovietologai, be kitų, Stanisławas Swianiewiczius – būsimasis *W cieniu Katynia* („Katynės šešėlyje“, 1976) autorius, Wik-

toras Sukienickis – Miłoszo dėstytojas, fundamentalių sovietologijos srities tyrimų autorius, ar Waclawas Lednickis – Puškino žinovas, būsimasis knygos *Russia, Poland and the West* (1954) autorius. Beje, jų dėka Vilnius tapo rimtu mokslo centru, sovietologijos srityje daugeliu metų aplenkusi amerikiečių institucijas. Su šia īstaiga buvo susiję dar du asmenys, kurie tuomet padarė ypatingą įtaką Miłoszui.

Pirmoji iš jų buvo Nika Kłosowska. Daugelį metų poeto bičiulė, susirašinėjusi su juo metų metus, ji buvo absolventė prie instituto veikusios Politikos mokslo mokyklos, kur dalyvavo profesoriaus Wiktoro Sukienickio sovietologijos seminare. 1935 metais ji gavo progą išvažiuoti į Maskvą atlikti keturių mėnesių diplomatinės praktikos Lenkijos ambasadoje, iš ten gržo īgijusi neikainojamą pastebėjimų ir patyrimų, kokiai negalejo pasigirti beveik niekas iš jaunų vilniečių. Po daugelio metų surašė savo prisiminimus (be kitų, *Co mi z tych lat zostało...* („Kas man iš tų metų išliko...“), „Kultura“, 1978, Nr. 1–2; *Fragmenty wspomnień* („Prisiminimų fragmentai“), „Zeszyty Historyczne“, 1993, Nr. 103), bet nėra abejonių, kad ji dosnai dalijosi jais su artimiausiais bičiuliais, prie kurių priklausė Miłoszas.

Būnant Maskvoje pagrindinė Nikos, kuriai poetas skyrė jaudinantį pomirtinį prisiminimą, perspausdintą knygoje „Apie keliones laike“, užduotis buvo, be kita ko, gauti instituto bibliotekai Lenkijoje reikalingų sunkiai prieinamų sovietinių publikacijų; taip pat ji lankė paskaitas Sovietinės teisės institute ir nemažai laiko praleisavo Lenino bibliotekoje, rašydama diplominių darbų. Greitai suvokė tapusi sovietinių slaptųjų tarnybų domėjimosi objektu. Be paliovos sekama, jautė, kad daug pokalbių su sovietiniais „kolegomis“ tapo īdavimų šaltiniu. Kad ištirptu minioje ir mažiau išsiskirtę, jai net teko īsitaisyti tipinę sovietinės merginos apranga: „griozdiškus batus, medvilinių sijoną ir palaidinę kažkokiai keistais langeliais“. Kokia pavojinga buvo toji praktika, paaškėjo keleriai metais vėliau, kai 1939-ųjų Kūčių dieną Kłosowską areštaavo NKVD ir, apkaltinę šnipinėjimui, ištrémė į lagerį, iš ten ji išėjo po dvejų metų, kad paskui paliktu Sovietų Sajungą kartu su Anderso armija.

Ne mažiau vertingas prisiminimas iš Maskvos buvo Boris Pasternako eileraščių tomelis *Vtoraje roženje* („Antراسis gimimas“), kurį Nika īteikė Miłoszui sugržusi. Pasakoja pats apdovanotasis: „Tad štai 1935 metai. Gavau iš Nikos Pasternako tomą ir kai kurie eileraščiai-baladės mane sužavėjo, ypač tas su priedainiu „Kak tolko v rannem detstve spiat“ [...]. Visada buvau jautrus rusiško eileraščio garsui, o drauge nepasitikintis, nes jo jambinio ritmo įtaka, anot manęs, buvo žalinga lenkiško eileraščio metrikai, todėl retai man pasitaikydavo versti eileraščius iš rusų kalbos.

Pasternako eileraščiuose nebuvę nieko politinio, jie apdainuodavo kasdienio gyvenimo smulkmenas, idiliškus kraštovaizdžius, koncertus, pasivaikščiojimus. Nesupratau antraštės. Man atrodė, kad ji reiškia tiesiog poeto gržimą į kasdienybės grožį, bet iš tikrųjų ji atitiko tai, kas amerikiečių evangelikų kalba vadinama *born again*, tai yra atsivertimą. Šiuo atveju Pasternakas pareiškė atsivertęs į komunizmą, kurio valdomi žmonės gyvena saugiai ir laimingai [...].

Pasternakas visuotinio sekimo, kasdienių areštų ir besiplėčiančio Gulago tinkle šalyje savo eileraščiais tvirtino, kad visa yra kuo puikiausia, tai yra buvo suvedžiotojas, o būti suvedžiotu poetui yra gėda, kai po daugelio metų skaitėme Nadeždos Mandelštam dienoraščiuose („Nika“, *O podrózach w czasie*, Kraków, 2010, p. 267–268).

Su eileraščių rinkinio, apie kurį rašė taip pat ir apybraižoje *Pogodne pejzaże* („Giedri peizažai“) knygoje *Życie na wypłach* („Gyvenimas salose“), autoriumi Miłoszas jau netrukus susidūrė Paryžiuje surengtame Kultūros gynėjų kongrese. Korespondencijoje iš Prancūzijos sostinės, kur lankėsi su Nacionalinės kultūros fondo stipendija (*Na zjeździe antyfaszystów* („Antifašistų suvažiavimie“), „Bunt Młodych“, 1935, Nr. 14–15), jaučiasi aiškus jaunojo „żagarninko“ santūrumas ir renginio organizatorių „kilnių“ siekių bei juos atspindinčių šūkių, ir paties Pasternako dalyvavimo renginyje atžvilgiu.

Nukelta į p. 4

* Czesław Miłosz, *Rosja. Widzenia transoceaniczne. T. I. Dostojewski – nasz współczesny*. Wybór B. Toruńczyk, M. Wójcik, oprac. B. Toruńczyk, wstęp C. Cavanagh. Warszawa: Zeszyty Literackie, 2010, s. 288.

Kodėl aš nežiūriu televizoriaus?

Solidus rusų žurnalas „Iskusstvo kino“ surengė apskritaijį stalą, prie kurio susėdo televizijos kompanijų atstovai, praktikai ir teoretikai. Siūlome pokalbio santrauka.

Televizija yra svarbiausias nacionalinės kultūros gamybos įrankis. Institutas, kuris sujungia vienoje teritorijoje gyvenančius žmones. Tai šalis ir ekonomikos valdymo, žmogiškojo kapitalo ir nacionalinio saugumo užtikrinimo slaptosios tarnybos. „Pasaulio vaizda“ milijonams piliečių. Televizija įtakingesnė už Bažnyčią, jai prilygsta tik šeima ir mokykla.

Sunku išsivaizduoti ekonominę plėtrą be 1000 analitikų, sėdinčių bankuose ir universitetų katedrose. Taip pat ir tarptautinius santykius ar mūsų saugumą be rimčiausiai organizuoto užnugario. O štai apie nacionalinę televiziją net nuodugnių tyrimų nėra. Kažkodėl svarbiausias kokybės kriterijus čia yra reitingai.

Taip, kiekvienas rytas televizijos gamybos kabinetuose prasidėda nuo skaičių. Turime pastarųjų šešerių metų statistiką Rusijoje: vidutinis suaugės žmogus televizoriui skiria 4,7 val. per dieną. O jaunimas – tik 2,6 val. (jis g. prie interno). Panašius duomenis pateikia ir JAV statistika. Rusijoje televizorių daugiausia žiūri 45 metų gyventojas, o kanalo „Kultura“ laidas – 54 metų žmogus. Televizoriaus maniakė yra 46 metų moteris, jos išsilavinimas vidurinis, ji nevažiuoja į užsienį, neina į kavines ir apskritai retai išeina iš namų, nes 80 procentų laiko praleidžia prie televizoriaus, likusių dienos dalį gaminia maistą ir tvarko namus.

Perestroikos pradžioje inteligentai tiesiog gyveno prie televizoriaus, kiekvieną dieną aptardavo tame pamatyti išvykius. Dabar elitas nuolat sako, kad „nėra ką žiūrėti“, o jaunimas – kad nėra aktualumo, realios politikos, polėkio.

Viena opiausius mūsų problemų – kur dingo scenaristai? Jau išmokome filmuoti kaip Holivude. Yra puikių aktorių, dideli biudžetai. Nėra gero rašeivų. Gal dėl to, kad rusai nemoka kurti naratyvo? Dabar juk neturim bendrinės kalbos – ji liko Tarybų Sajungoje. Aiški anekdotų krizė, kuri sufleruoja, kad dingsta kalbiniai mąstymo gabumai. Jaunimas mėgsta žiūrėti filmus su siaubingu vertimu – laužytos rusų ir anglų kalbos mišiniu.

Scenaristų stigių lemia ne maži honorarai, o mokyklos praradimas. Daugybė dabartinių rašančių scenaristų pateko į televiziją per tą nevykėlių LIK (komandinio žaidimo laidą „Linksmųjų ir išradinguju klubas“ – red.). Jie yra tik

Humoro laida „Prožektorperishilton“ (Pirmasis kanalas)

šmaikščių istorijų atpasakojimo meistrai. Mokėsim didesnius honorarus, bet niekas nepasikeis. Ir ne tik todėl, kad dauguma raštingų vaikinų su žydiškom pavardėm nuojo į verslą. Rašantys negali sugalvoti istorijų, nes kitaip žiūri į gyvenimą. Pasikeitė rašytoje pasaulyžiūra.

Dabartinė televizija skriama archajiškai visuomenei, 8 val. išeinančiai į darbą ir 18 val. grįžtančiai. Televizorius visai ne mediumas, greičiau – orakulas. Atitraukia žmones nuo svarbių reikalų, nes turi nervus paralyžiuojantį poveikį. Rusijoje tai tokia rojaus atmaina, rojaus atolai: žmogelis atitirpsta, ima manyti, kad yra pajėgus viskų išspręsti, kad viskas nuostabu ir nuo jo niekas nepriklauso. Yra tyrimų, kurie tvirtina, kad žiūrovas negali išjungti aparato. Išjungsi ir tuo pat išsijungsi iš gyvenimo. Savižudybei nesiryžti. Taigi televizorius yra būtiniausias daiktas.

Užsienio televizijose pramoginės laidos tokios pačios, kartais net bjauresnės. Bet ten juk viskas transliuojama drauge su geromis, tikroviškomis žinių laidomis. Kiekvienas televizininkas pasakys: naujenos – eltinis reikalas, viša kita – cukrinė spurga. O kai iš mūsų atimamas naujenų segmentas ir lieka cukrus, atrodo, kad tau plauna smegenis. Vakaruose yra laidos, kuriose mirštantis žmogus pasakoja apie savo ligą, atsisveikina su artimaisiais... Tik tai daroma kita intonacija nei pas mus. O masinis žiūrovas visur tas

pats – trokštantis aštriu reginių. Bandykime leisti geros kokybės kramtomają gumą.

Televizinio eterio esmė rusams – perrękti greta sėdinti. Gynai techninį uždavinį. Bet juk istorija išplitusi ir pačioje visuomenėje. Rusijoje 80 procentų gyventojų nekenčia savo darbdavių. Pažiūrėkite: šimtuose serialų verslininkai pristatomi kaip pabaisos, niekingi tipai. Produktas, kurį kuriame, daro sąmonei didžiulę įtaką. Keista, kuo televizinis produktas masiškesnis, tuo jo moralinės normos aiškesnės, tikslėsnės.

Mums svarbūs reitingai ir žanrinės formos išsaugojo mas. Nes jeigu nesilaikysime formato, neužkabinsime žiurovo, reklamos davėjai siūlys pigesnę sutartį ar išvis atsiskysis mūsų. Kas yra reklamos užsakovai – tai dar vienas svarbus klausimas. Trys ketvirtadaliai iš jų užsiima būtinujų prekių gamyba.

Valstybei televizijoje svarbus tik verslas ir informacija. Propagandiniai resursai. Iš tiesų televizijos laidomis valdžia domisi atidžiai, kur kas labiau nei kitomis kultūros šakomis. Aptaria atskirus siužetus. Valdžiai įdomu ne auklėjamoji veikla, o politinė sklaida. Apgalvotą veiklą valstybė galėtų pradėti, pavyzdžiu, nuo to, kad skirtų pinigų reklamai apie pakantumą seksualinėms mažumoms – taip buvo padaryta JAV. Pastarųjų kelių dešimtmecčių Amerikos žanriniaiame kine būtinai pamatyti gerą negrą – antrojo plano herojų. Kadai buvo toks visuomeninis užsakymas ir pamažu atsirado nauji santykiai. O pas mus nėra gerų tadžikų maskvietiškuose serialuose.

JAV valstybė užsako serialus apie moksłą, mediciną, švietimą. Kaip mat padaugėja stojančiųjų į technologinius universitetus. „Daktaras Hausas“ padarė daugiau nei kokia galinga medicinos asociaciją.

Humoras – taip pat puiki synchronizacijos su visuomene forma.

Rusijos visuomenė vaikiška, infantili. Jai greit nusibesta tie patys žaislai. Atežkite naujų! Mes nespėjam atvežti. Taigi reikia naujos žaislų gaminimo metodikos.

Arba auklėkime savus vaikus, kad jie būtų nors truputį protingesni už mus.

„Iskusstvo kino“, 2011, vasaris
Parengė Jūratė Visockaitė

Jaunasis Miłoszas ir Rusija

Atkelta iš p. 3

Ilgainiui Miłoszas nurodė žmogų, kuris išmokęs jį to budrumo: „Tada, 1934/1935 metais, gavau stipendiją išvykai į Paryžių ir 1935 metų pavasarį mačiau Pasternaką komunistų surengtame Kultūros gynėjų kongrese *Mutualité* salėje. Išleido jį ten, ko gero, dėl to jo „antrojo gimimo“. Manęs jis neįtikino gyvenimo už rytinės sienos žavesiu, nes juk mano bičiulis buvo sovietologas Franekas Ancewiczius“ (ten pat, p. 268).

Būtent lietuviui Pranui Ancevičiui, kaip gmtaja kalba skambėjo jo vardas ir pavardė, priklauso bene didžiausias nuopelnas, kad jaunasis Miłoszas suvokė, kokia apgaulinga buvo iš Rytų troskianti šviesa. Kaip ir Nika Kłosowska, profesorius Sukiennickio seminaro dalyvis, sovietologijos raidai fundamentalios studijos *Stalinowska koncepcja państwa na tle ewolucji ustrojowej Związków Socjalistycznych Republik Sowieckich* („Stalininė valstybės koncepcija Sovietų Socialistinių Respublikų Sajungos santvarkos raidos fone“, 1939) autorius ir, svarbiausia, antistalininis marksistas viename asmenyje, jis buvo Miłoszo kolega Stepono Batoro universiteto Teisės ir visuomenės mokslo fakultete, taip pat kaimynas bendrabutyje ant Boufalo kalvos. Ilgus pokalbius su Draugu, vykusius, ką Miłoszas pabrėžė laiške-esė Tomui Venclovai, formavimosi metais (*Do Tomasza Venclovy* („Tomui Venclovai“) knygoje *Zaczynając od moich ulic* („Pradedant nuo mano gatvių“), Kraków, 2006, p. 49), poetas daug kartų minėjo daugelyje tekstu, kuriuos skyrė bičiuliui, teikdamas tiems dialogams svarų vaidmenį jo pasaulėžiūros formavimosi procese. Jie atliko

vaidmenį efektyvaus skiepo, kuris anksti ir ilgam suteikė atsparumo įkvėptam „Vinių sultiniu“ autorui prieš sovietinės propagandos kerus. Prisiminime po Ancevičiaus mirties poetas, be kita ko, raše: „Draugas darė man didele įtaką, kartais blogą, kartais gerą. Vyresnis už mane, jis atskleisda vo man įvairias politines vingrybes ir teikė tarptautinę perspektyvą tokios rūšies, kokia mano kolegoms iš „Żagary“ apskritai buvo nepasiekiamą. Taigi už savo asmeninio takelio ypatumus, palyginti su jų takeliais, ir jam didžia dalimi privilau būti dékingas“ (*O Franciszku Ancewiczowi* („Apie Franciszką Ancevičių“), „Kultura“, 1964, Nr. 7–8, p. 209).

Bet minimi kolegos iš „Żagary“ apie Ancevičių buvo kitos nuomonės. Jų požiūrių gal tiksliausiai išreiškė Putramentas, neva su nuoroda į Marianą Czuchnowskį teigės, kad garbusis lietuvis buvo iš Varšuvos ir Krokuvos pasprukęs provokatorius ir „dvejeto“, tai yra lenkų karinės žvalgybos, agentas (*Pół wieku. Młodość*, p. 200, 201); su pagirtinu nuoseklumu tai paskui neigė ne tik Miłoszas, bet ir pats profesorius Sukiennickis – Draugo globėjas Vilniuje – ką Ancevičiaus biografijoje skrupulingai apraše Zenowiuszas Ponarskis (*Draugas. Szkice do biografii Franciszka Ancewicza*, Toronto-Lublin, 2004).

Pokalbyje, kurį su Miłoszu 1997 metais vedė Stanisławas Bereśas (*Ręka Opatrzności* („Apvaizdos ranka“) knygoje *Rozmowy polskie 1979–1998* („Lenkų pokalbiai 1979–1998“), Kraków, 2006, p. 687), poetas teigia, kad Draugas padarė reikšmingą įtaką gal svarbiausio jo tarpukario laikotarpio nepoetinio teksto – *List do obrońców kultury* („Laiškas kultūros gynėjams“), „Poprostu“, 1936, Nr. 12) – atsiradimui. Išspausdintas jau atvirai komunistinę kryptį pasirinkusiam leidinyje, kurį, beje, leido Jędrzychowski, Dembiński ir Putramentas, tekstas, turėjęs išreikšti paramą vieningo fronto idėjai, kaip savotiškas *votum separatum* sulaukė aitrius kolegų reakcijos ir buvo skaitomas kaip intelektualinio atskilimo nuo grupės aktas. Už jo parašymą Miłoszas galėjęs sumokėti labai didelę kainą; tai

jis suvokė, kai 1940 metais į Vilnių vėl įžengė Raudonoji armija.

Aiškią to meto savo nuojautą išraišką poetas atspindi „Gimtojoje Europoje“. Tuose apmąstymuose jaučiasi jungtinė Ancevičiaus, Kłosowskos, Olechnowicžiaus ir Cato-Mackiewicžiaus įtaka: „Širdies gilumoje negalėjau nacionalsozializmą laikyti stipriu ir patvariu reiškiniu. Vilkas gal yra pavojingas žvėris ir jeigu jis ką užgraūš, bus nieko vertos paguodos, bet kartu su jo ilčiu ir nagu išvaidavimu mumyse išlieka kitoks vaizdas: automatiniai ginklai, tankai, lektuvai, palyginti su kuriais vilkas yra bejėgis. Tos aukštesnės technikos atitinkuo man buvo marksizmas ir revoliucija. Nacionalsozializmas, kaip pernelyg grynas blogis, jau buvo priklausomas, bent teorijoje, nuo Lenino sumegztos gėrio ir blogio mazgo“ (*Rodzinna Europa*, Kraków, 2001, p. 214).

Jau ši paveršutiniška ir anaipolt ne giliausia Miłoszo susipažinimo Vilniuje su Rusija apžvalga aiškiai byloja apie gilią išsaknijusį nepasitikėjimą, kurį poetas minėjo po daugelio metų. Tačiau jis smarkiai skyrėsi nuo nepasitikėjimo, kylandžio iš nusistatymo. Nes jo esminis bruožas buvo tai, kad jis paremtas giliomis žiniomis, kurių sėmėsi kaip iš mokslinių ir moralinių autoritetų, taip ir iš turtingo savo gyvenimo bei daugelio artimųjų žmonių patyrimo. Intelektualinis Miłoszo atvirumas šios rūšies argumentams netrukus po to nulémė sprendimą užmegztį „dialogą su Rusija“ ir jos nelabaisiai. Ši problematika visiškai išsigalėjo tuo laikotarpiu, kai poetas ištvirtino Berklio universiteto katedroje 1960 metais. Kitas to nesiliaujančio dialogo su rusų kultūra siluetas, ką gero, bus parodytas kitame knygos *Rosja. Wiedźnia transoceaniczne* („Rusija. Transoceaniniai regėjimai“) tome, kuris iš kiek kitokios perspektyvos iliustruotas galynėjimosi ir nepasitikėjimo griovimo procesą – griovimo, be kurio negalima išsiversti...

„Zeszyty Literackie“, 2011, Nr. 1 (113)
Vertė Kazys Uscila

SIGITAS GEDA

Anokia čia patvirk!

2008 metai

Perfrazuotas K. Vonnegutas

Ko nesupranta marsiečiai, nusileidę į JAV? Kodėl amerikiečiai taip dievina pimpalų čiulpimą ir golfą.

Gegužis 2, penktadienis

Erotinės universalijos

*Išlisk, didysis broli, iš kelnių praskiepo,
kaskis sau kapą tarp mylimosios šlaunu,
kelkis ilgai nelaukęs,
o kada jinai pradės atsakinėti,
švelniai apsiverk,
paverkavęs numirk.*

(E. M. Arndt, XVIII a. austrių poetas)

Kičas ir... avangardas

Jie tyčiojasi vienas iš kito, bet abu – broliai dvyniai. Amžini.

*Nusidažysiu baltais plaukus,
Nusilakuošiu sau nagus
Ir išvažiuosiu į Palanga,
Kur skaisčiai mėlynas dangus.*

*Raudona rožė reiškia meilę,
O balta rožė nekalta,
Kai pražydės geltona rožė,
Tai mūsų meilė bus baigta.*

Amžini tuo, kad nuolat kartojasi. Nuolat jų prireikia.

Apie elgetas

Čia klausimas... beveik šekspyriškas. Atsimenu, kai prieš gerus 15 metų gatvėse jų būdavo daug, paklausiau Antaną D.:

– Duoti ar neduoti?
Jis nusišypsojo ir atsakė:
– Pagal nuotaiką!

Antakalnyje prie „Iki“ mačiau žmogų, kuris susirietės tu-

pi prie mūsų jau trečia diena. Užsimerkiau ir įmečiau... litą.

Gal ir man kas duos... aname pasaulyje. Kaip kad toji moteriškė iš Ariogalo – klausiam, ko vaikšto į visų laido-

tuvės, nesutriko:

– Jei aš į kitą ateinu, tai gal kiti į mano ateis.

Gyvenimas juk permainingas.

Vyrų mintys, moterų...

Sykį moters mintis pakliuvo į vyro galvą. Dairosi, tuščia visur...

Moteriška mintis:
– Viešpatie, Viešpatie...
Vyras:
– Kas yra?
– Ieškau minčių, vyriškų...
Vėl dairosi.
– Viešpatie, Viešpatie...
Vyras:
– Kas dabar?
– Visos jūsų mintys apačioje...

Baisu ir baisiausia (pelių akimis)

I.
– Tada, kai supyksta moteris.

II.
– Tada, kai kyla audra.

III.
– Tada, kai supyksta ir moteris, ir stichija.

I.
– Kodėl?

III.

– Stichijos turi moteriškus vardus. Tai neatsitiktinis da-

lykas.

Kuo skiriasi žmonės

Pesimistai šaukia, kad stiklinė nepilna, optimistai – kad artipilnė, o realistai nelaukę griebia ir išgeria.

Gegužės 5, pirmadienis

Integracija ir... skylės

Svetimtautis Kaune pragyvenęs mėnesį. Labai nusimi-

nęs. Šeimininkė ir klausia:

– Kas yra? Kodėl užvalkalo neužsitrauki? Lova nepa-

klotė?

– Tai kad aš nerandu skylės...

Pasirodo, jų krašte užvalkčiu skylės tik iš galo.

Bent problema – skylė ne toj vietoj. Mažumos skriaudžiamos.

Pasikeitimai – masiniai

Moteris apie savo sūnų ir jo vaikus:

– Kai pas mus buvo du televizijos kanalai, Matas visą laiką žiūréjo... Du dar įmanoma žiūrėti. Jis žinojo viską, ką rodo tieud kanalai.

Dabar jo vaikai tik mygtukus spaudo ir daro „kokteilį“ iš 10–12 kanalų.

Palyginkite jų galvas: ką jie mato ir girdi? Daug smulkų fragmentų.

Olimpinis deglas Kinijo

Jonas V. iš Radviliškio, kuris buvo vienas iš dviejų lie-

tuvii, nešusių šią ugnį Kinijos keliais, pasakoja:

– Visur buvo pilna kariuomenės. Ir civiliniais drabužiais perrengtų pareigūnų, ir milicijos, ir kareivų. Abiem kelio pusēm kas 50 m po žmogų, nugara į plentą, idėmiai žiūrint į džiungles, lyg iš ten kas minutę galėtų iššokti Tibeto teisių gynėjai...

Piktnaudžiavimų tema

L., kuris 12 dienų gydési, šiandien suskaičiavo, kad gė-

ręs... 50 metų (g. 1940). Ar gali būti?

– Pradėjau tada, kai atsirado sausas vynas. Man buvo la-

bai keista, kad „sausas“.

– O kaip tavo kepenys?

– Velniai žino. Niekad netikrino, géreriai tik raudoną.

Dar sakė, kad „ten“ daug besigydančių „poromis“, t. y.

vyrai ir žmonos.

Aš jam į tai:

– Šeimose, kur žmona negeria, yra šansų išsikapstyt. (...)

prisipažino į senatvę, kad kitados žmona jam iškélusi salygą:

„Arba aš, arba degtinė.“ Jis apsisprendė „moters labui“.

Klausiu:

– O kas per paukščiai patys daktarai?

– Atrudo, kad ant ribos... Tie, kur seniai dirba, negali be pacientų. Jie atranda save jų terpejė.

Tiesa, visi stojantieji į šios profesijos studijas arba pa-

tys, arba kas nors iš giminės turėjo panašių problemų.

– Tai išeitų, kad ir jie patys taip gelbstisi nuo priklauso-

mybės?

– Išeina.

– O kaip jie tiek metų išveria tokį darbą?

– Labai sunkiai. Pasauli, kur ligoninės privačios ar tur-

tingos, gauni pusmetį atostogų.

Kasmet – po 6 mėnesius.

Gegužės 6, antradienis

Fragmentiškai

*Vaistų tasyk ieškojau
nuo sutinimo – tinktūros,
Degė kaštornai apdriske, šmėsavo ir
šmėseliavo savo žvakidėm,
Bet ne dėl to juk,
visai ne dėl to juk
Jus galėjau taip ryškiai matyti,
dangūs ir debesys,
dieviškos architektūros,*

angliški ir angoliški, o iš tikro tai –
bobiški, motriški, moteriški ir
mergaitiški...

Viskas – vienos lenkiškos (galbūt)
faktūros,
Dar iš prieškario čia užsilikę!

Priauginti galima viską

Šiandien išgirdau apie plytų priauginimo būdą. Taip bus restauruojama Palangos bažnyčia, statyta 1907 m. Nuo jūrėvėjų nukentėjo labiausiai vakarinė ir pietvakarinė dalys.

Ten, kur plytos nutrupėjusios, kasdien bus tepami speciai-lūs mišiniai. Taip plytos auga ir augs – po porą milimetru...

Gegužės 7, trečiadienis

Teodoras Reingardas (1883–1947)

Linas man kyšelėjo knygą, kurios viršelyje švietė jaunesnas veidas, beveik vaikiškas, o iš tiesų – kadaise Rusijos imperatoriškojo laivyno antrojo rango kapitono, vėliau Lietuvos kariuomenės pulkininko leitenanto, mūsų prekinio laivyno laivavedžio, Lietuvos jūrininkų mokytojo, Kauno IX forte kalnilio mirtininko, gyvenimo pabaigoje vienišo pabėgėlio tremtinio Teodoro Reingardo, kilusio iš dar XII a. minimų Hanau grafių, 1727 m. įsikūrusių Ukmurgėje.

Pakarto, t. y. padarė ispūdį, pati ižanga (kn. „Jūrininkas, karininkas, mirtininkas“, prisiminimai).

Jau septintame puslapyje rada:

„Tačiau ko verti šis visuotinis valstybių sienų griovimas ir šis neregėtas techninis progresas lyginant su milijonų žmonių tragiška žūtimi, su ištisų tautų, daugybės šeimų ir atskirų asmenų kančiomis – vien todėl, kad mažaraščiai kretinai, pasividinę visuomenės veikėjais ir pasitelkė aklai jiems paklūstančios minios padugnes, trokšta igyvendinti savo pačių išgalvotus žmonių gyvenimo dėsnius, nors visiškai šiuose dalykuose nenusimamo?“

Nuojauta – katastrofos

*Greitai nieko neliks, – raudonas aeroplanas
Kyla viršum Antakalnio, skleidžiasi danguje...
Tegu Viešpats dabar visus žmones išganavo,
Žuvis tesugraibo, nardančias vandenye.*

Įspėjimai

– Būta žmonių, kurie Hitlerio atėjimą į valdžią išpran-

šavo prieš 500 metų. Yra dalykų, kurie nepaaiškinami.

Tai, kas (beveik) neatleidžiamas

Atsiminu a. a. Laimą, kuri savo vyra stumdydavo ve-

žimelyje. Vladimiras buvo pusiau paralyžiuotas...

– O ko jis toks piktas? – kartą paklausiau.

– Matai, sykį nusidėjau. Gal prieš dvidešimt metų... Tik išgeria ir pasiunta.

Gegužės 8, ketvirtadienis

lš nevilties

Susapnavau, kad esu pas prof. D., o leidykla Korano išleist net nesirengia. Kas bus, tas bus... Iš ryto nuvažiavau „bartis“. Užtikrino, kad „jau bus“, ir išmokėjo avансo – 1000 Lt.

*Nuo lietaus maišais apsisupę
Parduotuvėje gavom – šoninės,
O paskui nusileidom prie upės,
Kur lakštingalos. Ne elektroninės...*

Visas gyvenimas – nesusipratimų pynės. Ir kokiam velniui senas poetas (S. A.) andai skundė mane saugumui: „Geda rašo: „Lébaus upėje kaip ponai / Ešeriai ir elektro-

nai...“???

Nei to amžiaus, nei to saugumo, nei elektroninių laka-

tingalų. Tik paieškos tos pačios.

WILLIAM CARLOS WILLIAMS

Williamsas Carlosas Williamsas (1883–1963) – amerikiečių poezijos klasikas, lakoniška šnekamaja kalba fiksavęs daiktą, juslišką aplinkos ir kasdieninio gyvenimo patirtį, vėliau formos ir technikos eksperimentais stengėsis sukurti specifiškai amerikietišką poetinę diktiją. W. C. Williamsas, taip pat rašės ir istorines esė, romanus, apskymus, pjeses, visą gyvenimą, neskaitant paauglystės ir studijų metų, pragyveno gimtajame Raderfordo miestelyje, Naujajame Džersyje, kur dirbo gydytoju. (Laužtinuose skliaustuose po eilėse raščiais nurodome jų sukūrimo metus.)

Moters portretas

Tavo šlaunys – tai obelys,
kurių žiedai liečia dangų.
Kokį dangų? Dangu,
kuriame Vato pakabino moterišką
basutę. Tavo kelias –
pietų vėjelis... arba
pūgos šuoras. Ach, kas per
žmogus buvo Fragonaras?!
...lyg tai ką
paaiškintų. Ak, taip... žemaiu
kelių, – nes gama
besileidžiančios tvarkos, –
blyški vasaros diena,
aukšta tavo kulkšniukų žolė
blyksi krante...
Kokiam krante?..
smėlis limpa prie mano lūpu...
Kokiam krante?
Ach, gal tai žiedlapiai. Iš kur
man žinot?
Kokiam krante? Kokiam krante?
Aš sakiau, obels žiedlapiai.

[1920]

Sajunga

Kokie skirtini
Šis vyros ir moteris:
Upelis, srūvantis
Lauku.

[1916]

Pastoralė

Jaunesniam
man buvo akivaizdu,
kad gyvenime privalau kažko pasiekti.
Dabar, vyrėlesnis,
vaikščioju šalutinėm gatvelėm
ir žaviuoysi didžiausių
varguolių namais:
suklypusiais stogų šlaitais;
senais vieliniais gardų tinklais
ir sulūžusiais baldais
užgriozdintais pelenuotais kiemais;
iš statinių šulų
ir dėžių lentų suręstom
tvorom ir išvietėm, nutepliotom,
jei turiu laimės,
melsvai žalia spalva,
kuri, kaip reikiant išblukusi,
džiugina mane
labiausiai iš visų spalvų.

Niekas
šito nelaiko
tautai begalinės svarbos dalyku.

[1917]

Ugnies dvasia

Aš sena.
Šildotės prie šių laužų?
Liepsnų vidury
Sėdžiu aš, kalendama dantimis!
I ką man kreiptis paguodos?

[1916]

Tarp sienu

Ligoninės
Užkabory

Kur niekas
Neaug

Krūva pelenu
Kurioj

Žvilga
Žalio

Butelio
Šukės

[1938]

Terminas

Suglamžytą rudo
Popieriaus lapą
Maždaug

Žmogaus dydžio
Ir formos lėtai
Vartydamas

Vėjas rito
Gatve kol
Ji pervaziavo

Mašina ir
Pripljojo prie
Žemės. Kitaip

Nei žmogus
Popieriaus lapas
Pakilo ir

Vėjas toliau
Rito ji kaip
Iki tol.

[1937]

Ketvirtadienis

Turėjau svajone... panašią į kitas...
ir ji nuėjo niekais, taigi
dabar išsiblaškės
remiuosi kojomis į žemę
ir žvelgiu į dangų...
jausdamas prigludusius drabužius,
kūno sunkų batuose,
skrybėlės ovalą, pro nosį įeinantį ir išeinantį
orą... ir nusprendžiu daugiau nesvajoti.

[1921]

*Iš ciklo „Breigelio vaizdai“**II. Kraštovaizdis
su krentančiu Ikaru*

Ikaras
anot Breigelio
krito pavasarį

žemdirbys arė
laukų
visos metų

atgijusios puošmenos
virpėjo
ties

pakraščiu jūros
užsiėmusios
savimi

prakaituojančios saulėje
kuri ištirpdė
sparnų vašką

ne per toliausiai
nuo kranto
niekieno nepastebėti

tyškantys purslai
tai
skęstantis Ikaras

[1962]

Skiriama žemės lopineliui

Šis žemės lopinėlis
netoli jūros užutėkio
yra atsidavęs šioje vietoje tebegyvai
Emilei Dickinson Velkam*,
kuri gimė Anglijoje, ištekėjo,
netekusi vyro, su
penkerių metų sūnum
išplaukė dvistiebiu į Niujorką,
buvo nublokšta į Azorus,
užplaukė ant Ugnies salos sekumos,
Bruklino nakvynės namuos
sutiko antrajį vyra,
iškeliavo su juo į Puerto Riką,
pagimdė dar tris vaikus, neteko
antrojo vyro, aštuonerius
metus sunkiai vargo Šv. Tomo saloj,
Puerto Rike, Santo Dominge,
paskui vyriausiajį sūnų
persikelė į Niujorką,
neteko dukters, neteko savo „mažylės“,
paėmė globon du berniukus,
vyresnėlio iš antrosios santuokos sūnus,
išivaikino – juos, likusius
be motinos, – kovojo dėl jų
su kita senele
ir tetomis, kas vasarą
atsiveždavo juodu čionai,
gynesi čia nuo vagių,
nuo audrių, saulės, gaisro,
nuo musių, nuo šniukštinėti
atlendantinių mergiočių, nuo
sausros, nuo piuktolių, potvynių,
kaimynų, į vištas išisukusių šeškų,
kovojos su savo rankų silpnumu,
su vyriškėjančiais berniukais,
su vėju, akmenimis, su išibrovėliais,
su mokesčiais už žemę, su savo pačios protu.

Ji savo rankomis išskedeno šią žemę,
primetė savo valią šiam žolės lopineliui,
prispyrė vyriausiajį sūnų
jį nupirkti, pragyveno čia penkiolika metų,
sulaukė galutinės vienatvės ir...

Jeigu tu į šią vietą gali atnešti
tik savo kaulus, geriau nesirodyk.

[1917]

* Emily Dickinson Welcome – poeto senelė iš tévo pusės. Niekaip nesusijusi su amerikiečių poezijos klasike Emily Dickinson (1830–1886). Elleraštystė greičiausiai aprašoma E. Dickinson Welcome žemės valda Vest Heivene, Konektikuto valstijoje. (Vert.)

Iš: The Collected Poems of William Carlos Williams, Volume I: 1909–1939; Volume II: 1939–1962, New York: New Directions Publishing Corporation, 1991
Vertė Andrius Patiomkinas

JOLANTA SEREIKAITĖ

Norečiau užmigti kaip
Meška
Šią drungną žiemos dieną
Šiltuose sniego pataluose
Akmeninėje labirintų menėje

Snaigės plazdėtų virš blakstienų
Apsiklojus rūko marška
Nugrimžiau į perlmutrinius
Sapnų vandenis

Tyla ir laukimas ištirpę arbatoje
Nuojautos deimantai,
Elektroniniai laiškai,
Skype pokalbiai,
Nuotraukos iš Barselonos
Šviesos skerspjūvyje

Violetinės kristalų uolos
Paplūdimyje pėdsakų
Žodžiai...

Melsvi vazų piešiniai,
Daiktų išvarymas
Išrenkant knygas
Sukraunant jų nublukusius
Veidus į dėžes

Vėsūs gatvelių bučiniai
Grafičių girliandos
Bjaurojančios sienų sniegą

Užuolaidų sunkis ir
Gelsvas langų gintaras
Su jose iklimpusiais kažkienuo
Kūnais.

Pasimatymai

Mes susitinkame miestuose
Kuriuose nebuvome:
Slankioju po Kairo svylančias gatves
Prisėdu prie stalelio
Su rytieliškom mozaikomis
Įžvelgiu arabiškų rašmenų
Pynes kurios teka iš tavo šnervių
Kaip dūmai

Sakai: užrašau tavo mintis
Tarsi skaityčiau slaptą
Hieroglifų seką

Ir kur šis kvantinės tiesos tiltas
Mus perkels?

Kai susiduria du fotonai
Eravėje atsispaudžia jų judesys

Ir tuščiaviduris budos veidas žvilga
Įdegės bronza

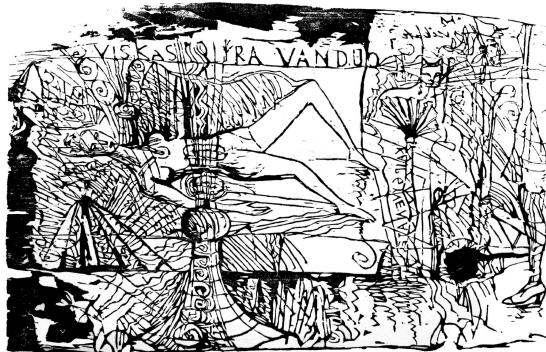
Romoje, Felino filme freskos
Tirpsta kaip druska
O gal tai kliedsys, miražas?
Išblukusių tapetų kandys?

Požemyje rusenantį aistra,
Susidūrimas, trenksmas,
Greičiau sakyti – meilė,
Kurios lygmuo – aukštėsnis
Ir dėl to toks gluminantis

Ir ten kur vaikščiojau pleveno
drėgmės sakai,
Lyg tolygus garsas vandeny
Nugrimzdę chimerų galvos
Ir snaudžiantys ant plokščių riteriai
Tame mieste, kur nebuvali,
Prie Temzės, bet kurį kasnaką sapnuoju

Kokie keisti tie mūsų pokalbiai
Lyg elektros srovės tekėjimas
Nepaisantys atstumų,
Kitų meiliužių sienos nei ekranų
Daugiamatės painiavos

Per skaitmeninę era
Iš kažkokios senos žvaigždės.

Erotika

Sniegas pagrobia mane
Ir uždaruo beribių
Patalų skryniose
Smilkalų ir eterinių aliejų
Kalėjime

Aistros bedugnėje

Jis uždengia akis
Ikvėpdamas iškvėpdamas
Šiltą piramidžių aukšta
Žalio akmens
Širdies spindesi...

Vaivorykštės gyvatė
Supasi ant šiaudo
Linguoja vėjyje

Druskos kristalai varva
Į sniegą
Ir su juo susilydo

Aš žvelgiu į kriauklę
Tarsi būčiau
Išgelbėtas perlas

Ką tik gimusi
Afrodité iš jūros putu

Prisidengusi pusnimis
Savo nuogumą.

Geležinės logikos
Skambesys
Tiesios linijos
Priežasties pasekmės ryšys
Vėliau akligativis
Ir veržimasis iš jo
Bégimas per sniegą
Baltą lentą
Su juodomis
Antimaterijos
Skylémis

Išblyškusių veidų
Kaukès įrémintos
Mėlyno šilko plaukais
Kvepalų šleife
Dūsta

Kaip tirštas japoniškas
Tušas
Deginanti tatuiruotė
Tavo bučinys
Kiaurai per kūną.

Sapnai

Klaidžiojau po savo sapno
Labirintą tarsi per praziulusių
Keistų erdviių išnaras
Aidas tos griuvėnos viduriuos
Atrodé néra jokio išėjimo
Bet išsmukau į sniego šviesą –

Ištirpę seni dienoraščiai
Užtrenktos durys
Nuvarvėjų susitikimai
Užšalęs ežeras
Didziulis drugys gesta
Už horizonto
Iklimpės į miglų samanas

Mano buvęs mylimasis
Kalbasi su atspindžiu
Dabartinis – su vėju
Jis rūstauja ant klastingų bangų
Kaip iš dugno iškilięs skenduolis

Suspausta tarp tų girnapusių
Lyg veidrodžių
Kuriuose visur regiu save.

Slapti peizažai

Ilgėtis tų krantinių tolumos,
Žalumo sluoksnių,
Aikštingo variu žibancio baroko,
Kurio apsilupinėjusį blizgesį
Akys čiumpa lyg Hesperidžių
Sodo obuoli.
Paklausti, kuo sapne dabar tapai,
Pavidalą igausi kokį, lyg sniego senis
Ar juodasis rikis iš šachmatų lento.
Marias lyg veidrodžių apvertę
Sunkiame iš jo sidabro nuodus
Ir ieškome giliai dugne
Ganyklų prarastų, moliuskų
Graužiamų tuščiavidurių sienų
Kažkur gal slypi lobis po pamatais
Ir obelų šešliai išsikeroję lyg vorai,
Beverpiantys glicius žolių tinklus.
Tikrovės labui, kuri téra tik smėlis...
Išties ne čia esu, už šimto kilometrų
Vingio parke ir medituoju cementinių
kelią, jaunuolius su riedučiais.
Kol aukso ižas ant gluosnių rankų
Grabinėja tyvuliuojantį paviršių
Kažkokio atminties slankstelio
Simbolį.
Rausvų Marijos rožių iš stebuklingojo
Paveikslų nimbas, kylantis į debesis.
Tenai, Pažaisly, kur visko būta.
Ir freskos užtaipytos, ir skardinis stogas.
Tu klausiai, kas yra svarbu.
Nebežinau.
Kas duota. O meilė kas yra – galbūt
Ėjimas tik vandens paviršumi.

Uždraustas sodas

Sutvertas reginys
Spyruoklėmis susiraizgiusių vijoklių
Trapus rausvų sakuru virsmas
Į žemę, žiedlapiai byrejimas toks atgrasus.
Manasis žvilgsnis neišgalėtų sulaukyti
Nužydėjimo pilnatvės.
Ir šilkas virs molekulėm bespalvėm,
Visi plunksniniai blyksniai,
Be rožinio šlakelio šilumos, o jei tikėčiau
Pavidalų amžinybe,
Tačiau girdžiu akimirksnio srovenimą
Iš čia į niekur, į dabar sutelktą buvimo kuždesį.
Šio sodo lyg uždrausto dieviško ženklo
Tuštuma jau tvinsta apie mus.
Telieka šakų anglimi išrėžti hieroglifai,
O toji svaiginanti žiedų migla kaip
Sapno širma pridengia upės vaizda.
Kad nematyume, kaip viskas teka, kinta,
Tų apibrizgusių išpuvusiom šakniam pakrančių,
Siaubingų ištryptų meiliužių slėnių.
Rožinio stebuklo veidą liūtis nutildys,
Ir vėjo slinkčių skambėjime
Nugriebtas tarsi pieno putos jis išblės.
Lengvi pūkai užklos ir mano
Oda, lyg į veidrodžių tebekrisčiau
Ieškodama savęs pačios sekundžių dilgėlėse.

Rimanto Plungės tapyba

Neseniai į rankas pakliuvo Rimanto Plungės kūrybos katalogas. Dar anksčiau jo kūryba buvo pristatytą Vytauto Didžiojo universiteto menų galerijoje 101 Kaune, tačiau šis straipsnis nėra apie R. Plungės parodą. Tekste bandysiu apžvelgti menininko tapybos bražą, pristatomą jo kūrybos kataloge ir šiuo metu sudarinėjamame bei planuojamame išleisti albume. Tiek kataloge, tiek būsimame albume siekiama pristatyti pastarųjų penkiolikos metų autorius ieškojimus. Pagrindinį vaidmenį tapytojas suteikia spalvai, kurios sluoksniai ir priešpriešiniai žaismai dekonstruoja realybę, atveria tai, ką dažniausiai vadiname išgyvenimu. Kolorito ir koliažo santykis liudija aštū menininko ir šiuolaikinės kultūros santykį: gvildena mos laiko, erdvės ir asmeninio tapatumo problemos. Tapyba atsiveria kaip aktyvus žmogiškąją, vidinę psychogeografią žymintis ženklas. Čia bylojama apie akimirkas, iliuzijas, dehumanizuotą tikrovę ir netgi apie būties trapumą (apie tai kalba pats menininkas).

R. Plungės kūrybai ir ypač tapybai būdingos ryškių spalvų kombinacijos, atviri potėpiai ir koliažo technikos teikiamos galimybės manipuliuoti erdvėlaiku. Koliažas yra bene labiausiai postmodernistinis šiuolaikinio paveiksllo kūrimo būdas. Ši technika leidžia atsisakyti tradicinių tapybos traktuočių ir paveikslėlių meno tradicijos eskalavimo. Samoningas koliažo naudojimas tiesiogiai koreliuoja ir su kūrinių pavadinimais; taip defragmentuojamas realusis pasaulus. Potėpiuose skėsta ir i paviršių išnyra realiosios, populiariosios kultūros nuotrupos (žurnalų užrašų fragmentai, fotoilustracijų iškarpos, kelionės bilietai, pakuočių galbelėliai). Visos nuotrupos gali būti suvokiamos kaip nuorodos į tai, kas išnyra žmogaus atmintyje, kas netikėtai iškyla kaip jausmus paveikiantis artefaktas; kaip buvimas kokios nors išimtinios būsenos ar apsilankymas egzotiškame žemės kampelyje („Mėnesienė“, 2006; „Paviršius I“, „Paviršius II“, 2011; „Porto I“, „Porto II“, 2011).

Atmintyje saugoma praeitis ir jos patyrimas yra ne ką mažiau aktualūs nei patirtis, kurią išgyvename išivaizdavime.

Rimantas Plungė. Meilė, kraujas ir mirtis. 1999–2000

mo akimirką. Mokslinkai yra nustatę, kad žmogaus smegenys vienodai priima arba regisroja regimą, išsivaizduojamą ir susapnuotą vaizdą. Praeityje tarpstantys vaizdai arba vaizdiniai patyrimai yra tokie pat *sapniški* kaip ir tie, kuriuos susapnuojame pačiuose išsimintiniais iausiuose meilės sapnuose arba blogio siautulio košmaruose. Kūrybos déka defragmentuota atmintis išardoma, išbarstoma ir iš naujo surenkama. Taurūs ir nostalgiski praeities išgyvenimai praranda savo vertę ir aktualizuojasi dabartje. Galbūt dėl to verta atkreipti dėmesį į paveikslus, kurie neturi jokio pavadinimo. Galima manyti, kad suteikus pavadinimą atmintis tampa nejudria emocijas kutenančia tikrove. Pavadinimas užkonservuoja realybės patyrimą ir jį išspraudžia kaip negyvos sąmonės produktą mūsų realybėje. Šis produktas kaip klišė naikina glaudžius emocinius ir intuityvius ryšius su tuo, kas tapo istorija, ir tuo, kas dar šiandien egzistuoja kaip ikiistorinis būvis. Atminties užkonservavimas nėra išprastas mene; toks blefas būtų greitai žiūrovų demaskuotas ir sukeltu savotišką nusivylimą. Jei kas nors geistų regėti nuta-

pytą jausmą, manau, R. Plungės kūryboje ji tikrai pamatyta. Pavyzdžiu, kūrinyje „Meilė, kraujas ir mirtis“ (1999–2000) labiausiai dėmesį patraukia spalvinų dėmių paskirstymas. Sveariantys, tamsūs paveikslėlių plotai dominuoja viršutinėje kūrinio dalyje, o skaidrūs, šviesūs ir aktyvūs – apatinėje. Nesvarumo sieki, meilės ir mirties, kaip priešingų kategorijų, sugretinimą ir tarpusavio sąveiką paryškina ne tik tamsių ir šviesių plotų žaismas, bet ir ikoniniai tapė Monos Lizos, Hitlerio ir kitų žymių realiai egzistavusių arba išgalvotų asmenų veidai. Regis, R. Plungė specialiai supindamas skirtingo žinomumo personalijas ne tik dezorientuoja žiūrovą, bet ir ištraukia į intelektualinį pokalbių arba kūrybinį rebusą, kuris virsta savotišku erdvėlaiku, neturinčiu nei aiškios pradžios, nei pabaigos.

Dar dėl kūrinių, neturinčių pavadinimo, „Be pavadinimo“ gali būti suvokiamas kaip kodas, konstatuojantis, kad koliažas niekada nėra baigtinis ir nieka-

da negali būti baigtas. Koliažiniame paveikslėle visada lieka galimybė perkonstruoti jau suformuotą erdvę ir laiką. O tai, kas nėra baigta, visada yra sunkiai įvardijama arba apibrėžiama. Tik iš pirmo žvilgsnio gali susidaryti išpūdis, kad koliažas yra kažkuo panašus į greitojo maisto restoraną. Ši išpūdį formuoja specialiai į paviršių įpintos mūsų popkultūros liekanos, tačiau visada kyla pavoju, kad jos bus pertvarkytos, pertapytos. Nei autorui, nei kūrinio stebėtojui (ar net vartotojui) niekada neaišku, kuo gali virsti pertapoma erdvė, kokį naują turinį ji gali atverti. Manau, koliažas yra nenuspējamas gestas net pačiam autorui. Tuo jis panašus į surrealystų praktikuotą automatinio rašymo principą, plėtotą ne tik savaja tapatybę grindžiančiose teorijose, bet ir meninėje kūryboje. Kaip ir automatinio rašymo kūriuose, R. Plungės kūryboje niekada nesibaigia erdvėlaikis ar perteikiama patirtis, akimirkniu īgaunanti grandininę reakciją.

REMIGIJUS VENCKUS

Apie moteris, motelius ir krūmus

Motelis „Krūmas“ išėjo iš viešbučio kambario, kuriame praleido naktį, ir užvérė duris. „Krūmas“ priklaupė ant dešiniojo kelio ir perrišo mokasiną. Atsistojo ir, kairiaja ranka įkišęs raktą į durų spynos angą, lėtai nužingsniamo koridoriumi. Sunku būti žmogumi, pagalvojo Motelis. Niekad nežinai, kada nutiks kas nors netikėtai, kada mintis apsės liūdesys ar depresija, o galiausiai būsi priverstas visam laikui užsidaryti ir nuleisti neonines iškabas.

Motelis „Krūmas“ pagaliau pasiekė 44 aukštą fojė ir pašpaudė lifto iškvietimo mygtuką, kurį vos ižiūrėjo savo ašaromis paplūdusiomis akimis. Nuostabu, liftas jau kyla. „Krūmas“ iš gilio tamaus lietpalčio kišenės negrabiai ištraukė suglamžytą ir, regis, ne akinančio baltumo, veikiau stebinančio snarglumo nosinę ir švelniais, teatrališkais judesiais ėmė šluostyti akis ir jų vokus. 41 aukštąs, dingtelėjo jam, jau tuo, reikia kuo skubiau apsistarkyti. 42, XLIII, 45, 46, 47 ir taip toliau. Liftas nesustojo. „Krūmas“ išleido gyvulišką riksmą ir pravėrė laiptinės duris. Bus ilgas nusileidimas, pagalvojo. Laiptinėje dvelkė siera, kvapas graužė akis.

– Sveiki, noriu išsiregistravoti.

– Jūsų pavardė?

– Krūmas.

– Palaukite. Toks žmogus čia negyveno, gal galite patikslinti savo pavardės rašybą?

– Kabutės, Krūmas, kabutės.

– Ak, pone „Krūme“, atleiskite.

– Nieko baisaus.

Motelis „Krūmas“ išėjo iš viešbučio pastato, kuriame praleido naktį, ir durininkas užvérė duris. „Krūmas“ priklaupė ant kairiojo kelio ir perrišo mokasiną. Atsistojo ir, kairiaja ranka įsikibęs į savo lietaus palą, lėtai nužingsniamo šaligatviu. Sunku būti išimylėjusiam, pagalvojo Motelis. Niekad nežinai, kada meilė pakeis neapykanta, kada mylimajai apsės erotomanija ir egoizmas, o galiausiai būsi priverstas visam laikui išsikraustytį iš namų ir nuleisti viešbučio kambario žaliuzes.

Motelis „Krūmas“ pagaliau pasiekė taksofono aparatą ir pakėlė ragelį. „Imeskite tris talerius“, – tarė sausas mechanika balsas. „Krūmas“ krūptelėjo; jis įkišo savo kaulėtą ranką į lietpalčio kišenę ir, radęs tai, ko ieškojo, ašarotu veidiu šyptelėjo.

– Sveiki, manės šiuo metu nėra mano namuose, matyt, esu išejusi savo mano reikalais. Norėdami su manimi susiekti, po signalo išrašykite man skirtą žinutę. Viso geriausio.

„Krūmas“ susiraukė, išgirdęs išrašytą savo žmonos balą. Mano namuose, pagalvojo; jis vėlei pravirko ir nuėjo pakėles ragelį kyboti.

– Pyyyyyyyyp.

Lijo; Motelis pasistatė lietpalčio apykaklę ir apsidžiaugę, kad neplovė galvos jau keletą dienų: gausiai riebaluoti plaukai sulaikė vandenį ir neleido tekėti ant veido ir už kaklo.

Kelias valandas beprasmiškai klaidžiojės gimtojo miesto gatvėmis, Motelis „Krūmas“ priėjo savo namus, tiksliau,

žmonos namą, pagalvojo. Motelis prisiminė savo dukrą Nakvynę „Krūmaite“, sūnų Hotelį, jau praaugusį tėvą dviem galvom, ir jo akys vėl pasirodė sūrios ašaros. Verkimas spaudė gerklę, jam plyta daužant plastikinį virtuvės langą.

Motelis „Krūmas“ išlipo pro naujajį iėjimą ir nuėjo į savo darbo kambarį, baubdamas kaip skerdžiamas galvijas. Motelis atidarė pirmąjį rašomojo stalą stalčiu, pilkas pirštais pakėlė revolverį ir išidėjo į kišenę.

Motelis „Krūmas“ lipo iš savo buvusio gyvenamojo pastato, kuriame praleido daugybę santuokinio gyvenimo naktų, ir verkdamas trenkė į likusius virtuvės langos stiklus. „Krūmas“ priklaupė ant kairiojo kelio ir perrišo mokasiną. Atsistojo ir, kairiaja ranka pasiknipesiš kūrenėje, ištraukė revolverį ir įremsė į dešinijį smilkinį. Sunku gyventi, pagalvojo Motelis. Sunku būti, antrino „Krūmas“. Sunku egzistuoti, papildė Motelis „Krūmas“. Niekad nežinai, kada teks išsitaškyti galvą ir šlapią vejų papuošti smegenų ornamentais.

Motelis „Krūmas“, pagaliau pasiryžęs, paspaudė gaiduką ir trumpas šaižus šūvio garsas akimirką perskrodė priemiesčio tylą. „Krūmas“ besiraitydamas iš skausmo kairiaja ranka lietė savo kaukolėje ištrigusią devynių milimetru kulką.

Ne aš vienas gamintas Kinijoje, pamanė jis.

IGNAS SKRODENIS

Prislopintos mintys

Pokalbiai su Broniumi Radzevičiumi, Juozu Dringeliu ir Baliu Davidavičiumi

Kaip čia trumpai papasakoti apie tai, ko negalėjai kalbėti visą gyvenimą? Portretų galerija!.. Taip, nuo pat vairystės dažnai ir netikėtai susidurdavau su įvairiausiais portretais.

Augdamas Kasiulkaimiuose, lankiau Kasiulkų pradinię mokyklą, kurios labai pasilgdavau per atostogas, o ji buvo įkurta mediniame negyvenamos sodybos name, kur aš per ketverius mokslo metus išsiminė tiki vieną vienintelę datą, susijusią su šiurpiu 1953 metų īvykiu – diena, kai po pamokų kažkas vinimi išdūrė Stalino portreto akis.

Kai kažkurius vaikas tą portretą pamatė ir mes visi supratome, kuri jis ten žvilgčioja, klasėje suspengė tyla: mokytojas pabalo, norejo sėstis, bet atsiėmė į sieną.

Tačiau taip ir liko neaišku, kodėl šis īvykis, baugiai aptartas suaugusiuju ir vaikų, išblėso be tardymų, apklausų ir be rezultato – gal buvo nuslėptas nuo valdžios? Tik mes, gretimų kaimų vaikai, taip staigiai įtraukti į politiką, patys su tévais ir tarpusavyje išsiaiskinome, kad tai padarė pavyzdingiausias ir mylimiausias mokinys, turtuolio vaikas Viktoras Petrauskas, gyvenęs netoliose: visą žiemą matėme pliko lauko kelyje įšalusį moskvicių, kuriuo tévas retkarčiais parvažiuodavo iš Kauno aplankytį savo gražuolio sūnaus ir smulkutės, visą didžiulę sodybą neįtikėtinai išlaikančios žmonos.

Po poros dienų virš lento, gal kiek aukščiau, vėl blizgėjo Stalino portretas, ir vaikai, tarsi netyciomis nuėjė pažvelgti iš šono, išitikino, kad akys sveikos. Taigi nieko nebuvo.

O mes, šeimos vaikai, nors ir labai išdykę, bet vis dėlto prieš miegą kalbantys poterius, ankstoje pirkioje gal net dažniau glaudydavomės prie mamos, galima sakyti, prie nedidelio Švenčiausiosios Mergelės Marijos paveikslėlio, kabančio šalia lango – vis toje pačioje vietoje ant sienos, kasmet prieš Kūčias perklijuojamos naujas „Tiesos“ laikraščiai.

Kas čia aiškiai prisimins, kaip Paliepių vidurinėje mokykloje (Ilgižių apylinkėje) nejučiomis Chruščovo portretą pakeitė Brežnevas, kai mūsų nedomino nei vienas, nei kitas, nei Leninas, pagaliau nei Moralinis komunizmo statytojo kodeksas, išrašytas koridoriuje didelėmis raidėmis ant atskirų pasiaurintų skydų, kiek primenančių laikraščio skiltis. Kas kita – Salomėja Néris, jos languota suknelė, ir Petras Cvirką, jo berniokiška šypsena! Gražiai skambėjo netgi „Bolševiko kelias“ ir „Tarybinis pavasaris“ ar žodžiai iš apsakymo „Brolybės sékla“ – „Jus priglaus motina Rusija“; o jei kartais per garsiai, tai taip reikėjo. Tiktai retkarčiais kildavo išdykėliškas noras pasakyti draugams savo slaptą pastabą – kam nors skaitant šio apsakymo dialogą, vykstanti prie klijuojamu stendo, kai mokinukai sako: „Mes patys“, mirtelėjės pratardavau: „Ne patys...“ Retsykiai ir paaškindavau: „Gal vaikai nesveiki, kad patys karptyų žurnalus ir klijuočių stendą!..“ Jausmas, žinoma, būdavo išsišokėliškas: ar galima netikėti rašytoju?..

Vidurinysis mano brolis, nusipirkęs fotoaparatą „Smena“, daugybę kartų įvairiausiomis pozomis nupaveikslavo visą šeimą, kaimynus, taip pat ir vyriausiojo brolio draugą Algį Bertešką, kuris savaitgaliais, kartu su mumis ilgą kelią grįždamas iš bendrabučio, pusiaukelėje užeidavo pailšeti į mūsų namus, šnekėdavosi ką nors skaitydamas iki vėlumos, pažiūrėdavo pro langą į gūdžią tamsą ir toliau ramiausiai palinkdavo prie knygos; deja, visos šios nuotraukos išgelto ir neliko ne vienos; labiausiai jų pasigendu būtent dėl tuo metinio savo idealo Algį, kuris, atrodė, žinojo viską, buvo stambus, drovus ir neapkentė gyvenime jokio melo.

Iš paauglystės lyg iš sapno išskyta paprastas murzinos Paliepių gatvės īvykis: mano pašnekinta nuostabi mergaitė, apsililkusi šviesia suknele, sulėtina žingsnį ir netrukus visai sustoja, kai aš nuoširdžiai paklausiu, ką ji čia nešasi; ji neturi rankose nieko, tik dvemis pirštus suspaudusi laiko virš kito delno mažą baltą vokelį su savo pačios nuotraukėle, kurią neša miestelio gale gyvenančiam vienišam seneliui...

Ariogalo vidurinėje mokykloje kartą kažkurius iš vyresniųjų mokinii, pažvelgę į didelius TSKP CK narių portretus, išrikiuotus per visą sieną, pašaipiai pasakė, kad ten vieni seniai (vėliau ši replika pasigirdavo dažnai), o kitas mokinys rimta mina pridūrė, kad ši komitetą turėtų sudaryti sąjunginių respublikų pirmieji partijos sekretoriai. Kitą kartą vienas grubių, bet patrauklių veido bruožų jaunuolis, tikras veltūzas, pamatės koridoriuje ant palangės vartomą kažkokį didžiulį albumą, parodė Marytę Melnikaitę ir kaip paslapčių arčiau stovintiems mokiniams žvitriai pasakė, kad jos pvardė – Marija Melnikova, o ji pati buvo rusų diversantė. (Pasirodo, truputėlį suklydo: dabar jau žinome, kad jos pa-

vardė – Melnik.) O mūsų mokykla kaip tik buvo M. Melnikaitės gatvė.

Nežinau kodėl, bet nuo mažumės labiausiai mégau piešti veidus, ilgainiui piešiau tik juos. Namuose krosnies anglis baltame lape bréždavo nepaprastai ryškią liniją, tačiau teplavo pirštus, be to, negalėjai piešinių ilgai išsaugoti – kaip ir kieme sniego skulptūrų ar iš sniego blokų pastatyti ir sulėdėjusių namų su keletu ankštų kambarėlių. Tuos piešinius, kuriuose man brangiausia vis dėlto būdavo baltas poverius, mama rodydavo užėjusiam kaimynui, mane paražindama ir pabardama žodžiais: „Jei neparodysi, tai niekas ir nežinos.“

Svečias palinkės būtinai pratardavo:

– Anglim?..

O šiaip dažniausiai piešdavau juodu pieštuku (iš spalvotųjų pieštukų rinkinių) ir per pertrauką rodydavau mergaitės portretėli, vis klausdamas: kas čia?.. Atpažinusius suklegėdavo: nupiešk mane, nupiešk mane... Kartais, žinoma, piešdavau ir berniukus, bet mergaitės geriau vertino mano meną.

Lengviausia buvo piešti Lenina, pakakdavo kelių brūkšnelių, bet įdomiau – Puškiną.

Vilniaus V. Kapsuko universitete per TSKP istorijos, politinės ekonomijos ar mokslinio komunizmo paskaitas dėstytojas privailejo manyti, t. y. apsimesti manas, kad mes jo klausomės, bet aš, pagaliau pasirinkęs ne dailę, o literatūrą (vien dėl šios dvejonės nestojęs metus į jokią aukštąją mokyklą – ramiai džiovinęs liepos rastelius ir iš Baltos minkštost medienos drožęs visokius niekus, dažniausiai žmonių galvas), universitete jau nepiešiau kaip anksčiau klasėje per pamokas – dabar auditorijoje skaičiau knygas. Tačiau argi retkarčiais pokstaudamas neparodysi, ką moki geriau už kitus? Stebindavau šalia ant ilgo suolo sėdinčias merginas, piešdamas iškart du Leninus – abiem rankom (geriau išeidavo veidas prieš veidą, nors, žinoma, vieno jų linija būdavo šiek tiek mėgejiška). Mat visą gyvenimą rašiau dešine, o piešiau kaire, ir niekas nepajėgė tos mano kairiosios sudrausti; kadangi prieštaravimas nebuvo antagonistinis, tai rankos nesiblaškė ir visalaik tarpusavyje sutarė. Kurso draugių paskatinantas, pradėjau piešti (žinoma, tik kairiaja ranka, t. y. tinginiaujančia specialistė) Chruščiovą, Brežnevą, Antaną Sniečkų... Šie piešiniai, kaip ir minetėjį mokykliniai, turėjo tik menkų humorą atspalvį, bet i juos vis dažniau pažvelgdavo vienas visuomet atsilapojejus joudruvas studentas, vertas keleto atskirų žodelių. Jis buvo su-linkęs ilgaplaukis, pabrėžtinai paprastas, kiek panašus į dorą kaimietį: žavėjosi Lietuvos senove ir tiesiog kaip prie-kaišą mums cituodavo Maironį, šaipydamasis iš moderniosios poezijos, ypač iš S. Gedos, apie kuri drauge su dvemis bendrakursiais (literatūros studentais!) respublikiniame laikraštyje parašė pareiškimą „Nereikia mums tokios poezijos“. Pats visur išlikdamas „ideologiskai švarus“, šis sumanus protėvių palikuonis kitus stūmė į avantiūras ir politines išdaigas (pavyzdžiu, muziejuje padiktavo man į aitsiliepių knygą įrašyti kažkokią antitarybinę citatą, naktį spruko nuo Gedimino kalno, milicininkams apsupus mus, Naujaliui ir Maironio dainininkus, palikdamas ten išsigandusias merginas); šiaip jis prieš paradinę tvarką ir įsiėdujį dabarties blogi, kiek pastebėjome, labiausiai protestavo nuolatos atlapotais drabužiais. O tada auditorijoje šis maironininkas, pri-sėdės šalia, ragino mane garsiuju vadų portretus šaržuoti, bet aš nemačiau prasmės; mane labiau traukė šaržuoti jį pati. Politiniu požiūriu tramžiau abi savo rankas – kaip tik tuo laiku studentai ēmė kartoti rašytojo K. Sajos žodžius „Néra auditorijos be išdaviko“, pasakyti susitikime.

Tačiau tai buvo tik pokštai, nuotykių, laisvalaikio pramanai. Vyraivo sunkios ir niūrios mintys: kasdienybėje, deja, nesivėrė tokie tikrai kaip rimtose knygose. Ir tada mano asmeniniame gyvenime atsiradę ypatinges portretas. Dar mokydamasis Ariogalo vidurinėje mokykloje, susipažinau su buvusiu politiniu kaliniu Baliu Davidavičiumi (palaidotas Prienuose). Baly, nuo pirmųjų susitikimų draugiškai įpratinęs mane jį vadinti vardu, padarė man didelelė itaką. Jis pačiu laiku kažkaip lengvai atkreipė mano dėmesį į F. Dostojevskį. (Vėliau jausdavau ir kartais kitiemis pasakydavau, kad šis rašytojas pakeitė mano gyvenimą.) Oabar, pradėjės Vilniuje studijas, „Vakarinį naujienų“ laikraštyje perskaičiau, kad kitą savaitę „Vasaros“ kino teatre bus rodomas filmas „Idiotas“, ir suvirpējau; pirmają dieną pirmajame seanse buvau pirmas žiūrovas, paskui pasirodė gal keturi senukai; laukdamas sudrebėjau, kad dėl žiūrovų stokos nerodys, bet rodė – atėjo dar dvi senutės, ir mes, keletas keistų, ne šio laiko žmonių, tuščiame kino teatre žiūrėjome pirmają šio filmo seriją (antrosios apskritai nėra). Net-

gi universitete, atrodė, niekas šio rašytojo nelaikė kiek ypatingesniu: vos pradėdavau kuriam nors literatūros studentui kalbėti apie F. Dostojevskį ar jį cituoti, pašnekovas, kiek pasiklausęs, tuoju pat užgoždavo mane savomis kurio nors rusų rašytojo citatomis arba imdavo linksmai pasakoti, pavyzdžiu, apie aulinius Aksakovo batus.

Netikėtai kioske pamačiau ir nusipirkau žurnalą „Ognik“, kurio visą viršelį užémė F. Dostojevskio portretas (dail. V. Perovas). Iširėminau jį savadarbėmis medžio juostelėmis ir pasikabinau bendrabutyje virš lovos. Šio portreto beveik niekas neatpažindavo... Bet pačią pirmą dieną juo susidomėjo kambarje kartu gyvenęs ir mano jau šiek tiek iš anksčiau pažįstamas ketvirtakursis studentas Bronius Radzevičius – net pakilo iš lovos, kurioje paprastai gulėdavo auškiliinkas, susidėję rankas už galvos.

Šio portreto dėka mes pradėjom šnekėtis kur kas atviriai. Netrukus Bronius paslapčiomis paskolinio man F. Nietzsches knygą „Taip kalbėjo Zaratustra“ (1938 m. lietuviškai leidimą), paprašęs niekam nerodytį, netgi kambario draugams; laikiau šią knygą megztinyje po čiužiniui, skaitydavau tik būdamas vienas.

Kadangi rašiau ir periodikoje gausiai spausdinau aforizmus, Bronius dažnai manęs klausinėdavo apie šio žanro ypatumus, apie paradoxus F. Dostojevskio ir F. Nietzsches kūryboje. Teigė pasitikrindamas: „Juk Zaratustra kalba aforizmais, taip?“ Aptardavom B. Pascalio, M. Montaigne’io sentencijas. Jis susidomėjo Senekos traktatais, ypač didžiuoju „Laiškai Luciliui“. Tada aš jau verčiau antikos aforizmus (iš rusų kalbos) ir spausdinau juos įvairiuose žurnalose. Bet labiausiai vis dėlto mus traukė egzistencializmas – karštų paradoxų vandenynas, plaunantis Tarybų Sajungos politikos krantus, ypač aškiaregis A. Camus (vienas iš garsių F. Dostojevskio mokinii).

Bronius kažkodėl tikėjo manimi kaip literatūrą, šiuo požiūriu netgi nelauktai pagirdavo mane... tomis akimirkomis, kai girdavausi aš pats; pritarė mano savarankiškumui, nuosålumui, atsiskyrimui nuo girtaujančių studentų – savybėms, kurios buvo būdingos ir jam pačiam. Abu brangino me vienatvę.

Domėjau jaunu poetu Vidu Marcinkevičiumi, Broniaus kurso draugu, ir kartais paklausdavau, apie ką jie pašišneka. O jeigu jau mano atsiminimuose suejo Bronius ir Vidas, tiksliau sakant, jeigu mes priėjome prie jų portretų, čia laikas pasakyti, kad man ir gyvenime teko juos jaunus išvysti abu iškart. Kai bendrabutyje pasakodavau Broniui apie kyliančias savo kurso įžymybes, tada jo kursą aš jau pažinojau – visą!.. Pirmąjį studijų rudenį netikėtai vienas atsidūriau tarp ketvirtakursių (trys pirmakursiai suspėjo išsokti iš pajudėjusio sunkvežimio) ir pasijutau laimingai patekės į išsprususių vyresnių žmonių būri – Vilkaviškio rajono Keturvalakio kolūkio sandėliuose, vadovaujami daug kalbančio dėstytojo A. Girdenio, samstėme supelijusius pernykščius grūdus.

Nejučiomis artėdavau prie Vido. Nors liesoko sudėjimo ir lėtos kalbos, jis čia, tarp lituanistų, vis dėlto buvo didžiausias autoritetas, galintis taiklia replika atmušti ar prieldyti bet kurią įsimarkavusią meringą.

Po poros dienų čia dar atvyko ramus, delikatus, šiaip niekuo neišskiriantis studentas – jų kurso draugas B. Radzevičius. Netrukus jis natūraliai manęs paklausė, kaip aš jų būryje atsidūriau, ir man teko papasakoti tai, ką patys matė kiti talkininkai, tąkarių sėdėjė sunkvežimyje. Vėliau, gal po paros, kai Bronius (ketvirtakursis, tačiau dar nebuvęs joks literatas) prisiminė ir lyg tarp kitko būrelėje Vidui pasakė, kad „Literatūra ir menas“ išspaudo keletą jo eileraščių, kuklus apdulkėjęs autorius, kaip man pasirodė, minutėlei sulaikę kvapą, paskui užsitempusioje tyloje pratarė: „Tai gerai.“

Po darbo ar po vakarienės Vidas, Bronius, dar vienas kitas mielas retapédės, pamojė man ranka, pasitraukdavo nuosalėn „pasišnekėti apie gyvenimą“ (Vido žodžiai), nors daugiau kalbėdavo apie literatūrą, didžiausią šviesulį S. Gedėdą ir kitus rašytojus, o apie tikrąjį gyvenimą garsiai ir pašaipliai visi sušnekdavo sulegėdavo tik vakarais su merginomis ant šieno: mes gulėdavome viename klojimo gale, o jos – kitame; atstumas nebuvęs didelis, ir skardus mažakalbio Vido balsas jį įveikdavo lengvai, o Broniaus – gal niekad.

Kurso draugai, kambario draugai... Argi draugai?.. Re-tai kada pasitaiko vienas, o dažniausiai – nė vieno. Tai tik mandagi leksika. Prisimindavom F. Dostojevskio mintį apie prievertą gyventi kartu – gyventi, kasdien bendrauti, būti lygiam.

Prislopintos mintys

Atkelta iš p. 9

O aš visalaik norėjau prilygti išprususiems bendraamžiams (ir kiek vyresniems): vėliau vis aplankydavau Vidą „Komjaunimo tiesos“ redakcijoje, kartą jų pasikviečiau į savo tėviškę – Kasiulkaimiukus.

Mašliai, kartais šiek tiek virptelėdamas, Bronius kalbėdavo apie klasės ir suolo draugą – poetą ir kritiką Antaną Masionį (vaikystėje ir paauglystėje mes būname artimesni). Nelengva buvo suprasti jų santykius, ginčų ir džiaugsmų gaidas, bet Bronius pabréždavo Antano apsiskaitymą, domėjimasis skirtingais menais, mąstymo drąsa. Pats tai pastebėdavau įvairioje A. Masionio kūryboje, literatūrologiniuose darbuose, Vakarų kultūros apžvalgose, klausydamas jo gyvo žodžio susitikimuose, ginčuose su jaunais rašytojais. Rimtas, kartais išvargęs veidas. Jo mintis slinkdavo kaip geležis. Bronius fragmentiškai, bet ijdėmiai ir karštai atsakydavo į mano klausimus apie jo jaunystę.

Cia nė neminėciau savo aforizmų, jeigu jie nors šiek tiek konkrečiau neparodytū tuometinio Broniaus požiūrio į gyvenimą, ypač į politiką. Kartą jis grižo iš miesto ir, santūriai šypsodamas, pacitavo mano aforizmą „Saulė nemato šešelių“.

– Kur tik einu, vis apie tą tavo aforizmą galvoju...

Padėkojės pasakiau, kad šis aforizmas vis dėlto nėra aštrus.

– Kokį turi aštresnį?

Pacitavau kitą: „Šalis, kurioje viskas gerai, yra nenormali.“

Bronius ilgai tylėjo, paskui pasakė:

– Čia svarbus tas žodis „yra“. Bet ana mintis meniškesnė... Juk kas antras trečias tavo aforizmas – politinis. Pažydzdžiu: „Švelniava!“, „Medaliai apsaugo nuo kulkų.“ Arba... apie kraują – kaip ten: „Kiti blogi išvysta tada, kai jis ima plūsti krauju“, – pagaliau pasakė, kai priminė porą žodžių.

Aforizmai – mīslinges žanras, bet kai bendrabutyje vienės smarkus istorijos studentas įraudės įrodinėjo, kad spertas yra menas, tai pradėjau galvoti, kad galbūt ir aforizmas turi šiokį tokį meno ypatybę.

Bronius tuomet dar nieko nerašė, nebuvu pasirinkęs nė žanro – nežinojo, kokią turi Dievo dovaną. Tačiau atrodė, kad rašys. Klausinėjo, tiesiog kamantinėjo mane iš kūrybos srities – kaip vėliau ir tame pačiame kambaryje gyvenusį Viktorą Brazauską, kai šis perėjo iš poezijos į prozą. Kamantinėjo mane tokiais žodžiais: „Kodėl? Kaip suprasti? Paaiškink.“ (Tie patys žodeliai, pasigirdavę ir pokalbiuose filosofinėmis ar politinėmis temomis, tas vyresniojo pašneko „paaiškink“ ir dabar man byloja apie Broniaus inteligentiškumą ir santurumą.)

Pati galerija mus verčia kartais pažvelgti į rašytojų ir kitų veikėjų išvaizdą. Kokį tik menininkų portretų esame regeji! Bronius buvo europietiškas, vyriškas, subtilus. Netrukus jis išsiškirs iš kitų jau pirmos novelių knygos „Balsai iš tylos“ nuotraukoje: mašlus, kulkus, nuleidęs akis... (Panashiai sėdi F. Dostojevskis garsiajame V. Perovo paveiksle.)

Gal svarbiausi mūsų pokalbių klausimai buvo šie: ar dabar Lietuvoje imanoma sukurti brandų romaną? Ar apskritai išliks kuris nors stambesnis prozos kūrinybės politinės tiesės? Ar gali pats rašytojas gyvenimėje džiūgauti?..

Kalbėjom, kad netikri yra dabartiniai romanai!.. Laikini... Mūsų prozininkai, svarstydamo su Broniumi vakarais, kūrybinę negalią ir demagogiją netgi patys aiškiausiai parodo savo publicistikoje... Pagaliau jie romanuose truputėli tiesos pasako tik dangstydamiesi tam tikromis literatūrinėmis miglomis – istorija, alegorija, primitivumu... Bet literatūrai ne pakanka, ji negali vystytis, greit sensta. Broniui tiesiai pasakiau: aš aforizmus pasirinkau ir rašau todėl, kad tiesą galiu pridengti abstrakcija – kitaip išvis jos nepaskelbčiau...

Po maištingesnių pokalbių praėjus dienai kitai, vėl žiūrėjome į literatūrą ramiau, inertiskiau: ir tas parašė gerai, ir anas neblogai...

Sykį karčiai sakau:

– Broniau, aš išvengiau socialistinio realizmo – rašau aforizmus!..

Bronius sujudėjo, šyptelėjo, aš tėsiavau:

– Bet mano mąstymas vis tiek nėra laisvas: štai negaliu paskelbtį paprasčiausios užuominos: „Milicininkas sekė musikaltėlio pėdomis.“

Bronius, mēgdamas aforizmus, pats nė kiek nelinko į aforistinį mąstymą, vėliau kurdamas vengdavo baigtinės minties, išvados, jas atidėliodavo.

Iš esmės mūsų galvosūkis buvo tokis: kaip rašyti, kad ta-vo kūryboje nebūtų soorealizmo ir kad niekas jo tenai nepavigestų?..

Truputėli sulėtinkime žingsnį: dėl ko tada skaudžiausiai kentėjome?

Ne, čia nė kiek nepolitizuosime B. Radzevičiaus kūrybos. (Bet juk negalime užsimerkti ir šioje vietoje, kai politi-

ka persmelkia visą mūsų galeriją – nuo pirmo iki paskutinio portreto.) Nei Bronius, nei aš ijdėmiau politika nesidomėjom. Bet buvom žmonės, todėl be idėjų, be tiesos ir laisvės duos. Kiek prislopintu balsu kalbėdavom: kodėl respublikos generalinių prokurorų į darbą priima ir atleidžia visos šalies generalinius prokuroras? Ir pažirdavo visi kiti klausimai...

Jautriam literatui pagaliau reikėjo susivokti ir apsispresti, kur neiti. Daugybė kelių – ir visi netikri. Visą visuomenę kontroliuoja Maskva... I kokią nuošalę brautis?.. Kokiu žanru prabili?.. Novele!.. Tačiau vėl: kur skverbtis?..

Respublikinėje bibliotekoje ilgą laiką pastebėdavau Broniu skaitantį M. Prousto romaną „Prarasto laiko beieškant“. Man atrodė, kad jo giliau nedomino tokie rašytojai kaip, sakykim, Voltaire'as, apie kurį jam pasakojau, cituodamas šio satyriko patarimą „Meskitė strėles, neparodydami rankos“ ir nuo savęs pridurdamas, kad mūsų laikas sunkenis net už XVIII amžių – išties mes niekaip negalime svaidyti strėlių... Bet abu esame vienodai suklusę prie F. Dostojevskio, beje, kurio gausioje kūryboje – koks nesuprantamas reiškinys! – nėra jokių gamtovaizdžių, vien tik retkarčiais „šlapias sniegas“.

Išyla dar sudėtingesni literatūros dalykai, susiję su paties autoriaus menine prigimtimi, su jo asmenybe, jautrumu žodžiui, to žodžio skaidrumui. Kartą savo darbo kabinetė atsivertė ant stalą gulintį „Pergalės“ žurnalą, pavartė ir, viename labai iškilimale romane suradęs anksčiau pastebėtą sakinį „Liepu lapai vebleno“, pasakė: „Paraše „vebleno“, o kitas niekada tokio žodžio neparašys, reikia kažkaip kitaip.“

Tada moderniąją poeziją, labiausiai S. Gedą, kurį jau nekart minėjau, puolė visa Lietuva, visi mokytojai, netgi dėstytojai. Bet mes, literatūros studentai (be vienos išimties), savaime suprantama, ši poetą gynėme, aš buvau neužiomis iš literatūrinės spaudos ir „Tarybinio studento“ laikraščio atmintinai išmokes visus jo eilėraščius (netrukus jie buvo sudėti į rinkinį „Pėdos“). Kažkokioje balaganinėje šventėje prie berželio merginos inscenizavo mano dialogą („Senosios literatūros nesuprantam...“ – „O dėstytojai nesupranta naujosios literatūros!..“), kuriam šypsenėle pritarė Bronius ir kurį paskui, sužinoję, kad tai mūsų kurso kūryba, per savo paskaitas ypač smagiai prisimindavo politinių mokslų dėstytojai.

Grįžęs anksčiau, Bronius ant spintelės atsiversdavo sąsiuvinį ir išsirašydo žodžius iš dviejų suglaustų knygų – H. Bölllio romano „Biliardas pusę dešimtos“ lietuvių ir vokiečių kalba. Buvo įdomu žiūrėti, kaip toks vyriškas žmogus taip susikaupęs trimis pirštais laiko mažą pieštukėlį; ramiai judėjo gražus jaunas sfinksas.

Bronius ramindavo mane, kai kuri nors redakcija išbraukdavo aštresnį aforizmą ar kai vėliau „Vagos“ leidyklą du kartus atmetė jų rinkinį. Pats atvirai padūsavo, kai kažkuris periodinis leidinys atsisakė spausdinti jo pirmąją recenziją (aš jau buvau keletą savų paskelbęs), skausmingai ištarė: „Kaip sunku rašyti...“

Paskui, jau palikę kambarį, retkarčiais Vilniuje susitindavome net keliolika metų, bendradavome ir tada, kai pasirodydavo jo kūriniai (novelės spaudoje, jų rinkinys „Balsai iš tylos“, romanas „Priešaušrio vieškeliai“), kurie nepaprastai suglumino ir pranoko visą tuometinę mūsų literatūrą ir skambėjo vis plačiau, kai jis pats, iš pradžių tarsi dar netikėdamas savo sėkmę, ką nors pratardavo atlapaširdiškai, trūkčiojamai, nustebindamas nuoširdumu ir aistra. Dažniausiai sėdėdavome kurioje nors jo parinktoje ramioje vietoje, tuštėsneje kavinėje ar restoranė, kartą pakvietė į savo butą Vyktinto gatvėje, supažindino su žmona, pavažino vynu.

Kito pokalbio metu kažkaip lengvai paklausė:

– O kokia tavo téviškės upė?

– Jokia, – atsakiau aš. – Mano žemė kitokia: daug ažuolių, sesers darželis ir kietas bekräftis kiemas, nužertas mažais raudonaisiais dobiliukais... Bet visalaik man ošė Dubysa ir Nemunas.

Bronius nudžiugo, susimastė. Gal iš tiesų ji traukė tolimesnių žmonių likimai, kurių jis negalėjo aprépti?

Ir po to, prisimenu, mes ilgai kalbėjome apie T. Manną (kitą garsųjį F. Dostojevskio mokinį), jo stebuklingajį stiliją, garsųjį straipsnį „Bilse ir aš...“ Paskui išlinkome į politiką – fašizmą, komunizmą, didžiavalstybinį šovinizmą...

Kankynė didėjo.

O kas ta politika?

Iki studijų iš minėto balto ir minkšto medžio droždamas gyvatės apipintas pelenines, dirbau kolūkio kultūros namų direktoriumi ir į nuomojamą erdvą kambarį visų kaimo menų globėjo teisėmis pasikviesdavau murziną atlepausį vakię – nuolatos dėl chroniškos slogos prasijojusį valkatele: piešiau jo portretą. (Prisijaukinau, pro langą padovanojės jam, einančiam keliu, savo brolio skudutį, kelioniniame krepšyje užsilikuį iš garsiojo Paliepių vidurinės mokyklos ansamblio.) Vaikiščias buvo tylus, nuolatos kažkaip malonai ir kukliai baltakuodavo, domėdamasis visomis gyvenimo detalėmis, kurias tik žérė tuometinė mano galva, ir žodžius tarsi gaudydamas ne ausimis, o šlapia burna. Grėžio-

davosi, tūnodavo ilgai, tik neliepk jam pozuoti. Ne tik drožiau, piešiau, bet ir rašiau, ir netrukus šis vaikėzas, man įdomus savaime, jau švystelėjo virš manęs: skaitydamas mano aforizmus, parengtus išsiųsti Raseinių rajono „Naujo kelio“ laikraščiui ar respublikiniams „Jaunimo gretu“ žurnalui, raimausiai pasakydavo, kurių nespausdins... Taip! Būtent šitu aštresnių savo minčių paskui aš publikacijoje ir pasigesdavau... Pro langą tiesdavau jam primarginą popierius lapą.

Net paaugliams visa Maskvos politika buvo aiški. Ne tik rinkimai, prilendantys prie kiekvieno suaugusio žmogaus ir akivaizdžiausiu valdžios melu, privalomas žodžiai „su didžiulių pakilimų“ žalojantys visą visuomenę nuo mažumės, nuo pat vaikystės... (Kurie rašytojai tai aprašė?) Melas smelkėsi visur. Kaip lengva mokyti ir rašyti, kai jauti, kai sistema nepriima, kai būtint šito vengi ir laikaisi šio savo jausmo, visalaik siekdamas būti savimi – laisvu, kūrybingu ir pažangiu kūrėju!..

Tiksliomis savokomis, pilnais atviraus sakinius apie tarybinę Lietuvos okupaciją, apie bekräfti Kremliaus terorą ir visą Maskvos imperiją tuomet netgi artimi draugai nekalbėjo, tuo labiau niekur savo politinių išvadų neužrašė.

Ko nepasakė jauni rašytojai Antanas Masionis, Vidas Marcinkevičius, Bronius Radzevičius?

Kai ir trečias mano pažiūstamas jaunas rašytojas savo noru pasitraukė iš gyvenimo, atrodė, kad jau kiekvienas žmogus nuo darbo pakėlė akis ir paklausė: kas čia vyksta? Pagalvojo: ar čia taip linksma? Ėmė šnabždėti apie saugumo čiuptuvus, politinius šiu savižudybių motyvus. Bet nieko negalėjo padaryti, tik tylėti.

Man viduržiemį per šalčius tarp platių miškų žuvaujant, suspengdavo po kojom skylantis Glūko ežero ledas, ir krūptelėdavau – vėl... Ne, ledas neskilo, jis buvo tvirtas, vietomis permatomas, nusileidžiantis giliai lilių aklos žalzganos gelmės, tik Jame kryžiavosi tūkstančiai baltų aštrų linijų.

Bendrabučio kambaryje viešai pasirodė F. Dostojevskio portretas prišaukė čia ne tik F. Nietzsche, bet ir A. Solženycyną: pažiūstamas teisės studentas, būsimasis profesorių, filosofijos ir teisės daktaras Alfonsas Vaišvila kartais sėsdavo greta manęs ant lovos ir, Broniui ijdėmiai klausantis, iš atminties rusų kalba cituodavo ilgiausias „Vėžininkų korpuso“ išstraukas.

Baigės studijas, be jokių dvejonių išvažiavau į provinciją, bet portretų galerija pildėsi, vis labiau išryškindama idėjų, itakų ir postų prieštaravimus.

Varėnos laikraščio redakcijoje dirbdamas literatūrinį darbuotoju, kultūros ir švietimo skyriaus vedėju, vyr. korespondentu, kartais atvirai pasiūnėdavau su rajono vykdomojo komiteto sekretoriumi, buvusiu laikraštininku ir būsimuoju Kovo 11-osios Akto signataru Juozu Dringeliu. Jis mažame kambarėlyje, esančiame už jo kabineto, pavainiavo mane krupniku. Kalbėdavomės apie literatūrą, T. Venclovą, A. Solženycyną, Vakarų šalių politiką... Bet ryškiausiai prisimenu vieną ivykį, tiksliau, trumputę frazę, kai Juozas po ilgų šnekų apie tuometinę mūsų didžiąją Tėvynę, parodė į grėsmingą Brežnevo portretą, ramiai pasakė: „Mėnoma, kad jis į istoriją ieis kaip juoda asmenybė.“ Pasakė tai dar Brežnevui gyvam esant, pačiu jo klestėjimo laikotarpiu (sprendžiant, žinoma, pagal medalių skaičių). Mažame Juozo kambarėlyje retkarčiais tyliai apsilankydavo nemažai laisvamaniškesnių rašytojų, dažniausiai gal Romas Sadauskas, – visi jie pirmiausiai fojė paeidavo pro tą patį didingą Brežnevo portretą, tarsi atvežta iš aukščiausiu salių ir dabar stebinant krūtinės platumu ir galva beveik siekiantį provincijos istaigos lubas.

Juozo šefo pavaduotojas, nuobodaus griežto veido veikėjas, atsitiktiniame atviresniame pokalbyje savo kabinete politines mano užuominas priėmė visiškai kitaip: kai pasakiau, kad dabartiniu jaunimo žygis – šlovinti senimo žygius, jo skruoste po akimi sutrūkčiojo gyslelė, o kai aš, norėdamas jį iškinti, savo mintį pakomentavau ir, apsukęs rata, pakartoju vėl tuos pačius žodžius, jo gyslelė lygiai taip pat sutrūkčiojo antrąkart.

Juozas kalbėdavo malonai ir artimai: atrodė, kad būtent reikšdamas aukštesnę moralę jis paprastai būdavo kiek nuleidę galvą; samprotaudavo jautriai, šypsodavosi ironiškai, tarsi pats pagyvėdamas ir nušvisdamais nuo savo pašaipių pastabų; tik žybtelėjusi nauja mintis kilstelėdavo jo akis ir galvą.

Klausavau Juozą: „Kaip tu gali kasdien šnekėtis su tais stalinistais?“, o j

paskaitas retkarčiais skaitydavo iš Vilniaus atvažiavęs saugumietis, paskutinį kartą jis tarsi tarp kitko pasakė, kad „Tarybų Sajungos ekonominė turi bėdų“ ir kad atsargiai spausdintume žinutes iš susitikimų su jūreiviais, „pabrakonieriaujančiais neleistinuose vandeneyse“.

Pačiamie miesto neseniai iškielęs gražuolis trijų aukštų partijos komiteto pastatas, kurio paradinės durys trumpa ir itin prabangia alėja tarsi buvo sujungtos su pagrindinėmis vykdomojo komiteto durimis, kasdien blanko, geso, ir kai antroji sekretorė, kiekvienam susirinkime gindamas nuo karčių replikų ir pageidaudama „geranoriškos kritikos“, kviesdavosi korespondentus nuoširdžiai pasikalbėti po Michailo Gorbačiovo portretu, šie néjo: vis tiek pertvarkos jai neišaiškinsi.

Ir štai atejo karštos dienos, kai aš turėjau daugybę reikalų su dideliais paties Juozo – iš pradžių Varėnos Sajūdžio pirmminiko, o paskui faktinio vadovo ir globėjo – portretais: per pirmuosius Atgimimo rinkimus į Seimą savo automobiliu skubiai vežiojau juos po Matuizų apylinkės kaimus, kuriuose nuo skelbimų lentų ir sienų jau švietė miesto viršininkų ir kolūkių pirmininkų veidai, taip pat ir pats tuometinis vykdomojo komiteto pirminkinas, Juozo šefas, dar tik vakar sukviestiems rajono kunigams kuo ramiausiai sakęs: „Gyvenam gražiai, laisvai.“

Viršininkai ir direktoriai staiga pradėjo eiti į bažnyčią, dėl akių organizuoti nepribrendusius, betikslius susitikimus su gyventojais, kviesčią kažkada šalin vaikytą dailininką Joną Pilinką ir užsakinėti tuos pačius lentoje išraižytus ar specialiu degikliu išdegintus kunigaikščio Vytauto Didžiojo portretus...

Kuklus F. Dostojevskio portretas (su komputu uždažytu žurnalo padavinimo kvadrateliu) visalaik kabojant mano sienos – ir Vilniuje, ir Varėnoje, ir kitar, kartais drauge su manimi pervažiuodamas ar pereidamas į kuri nors kitą kabinetą, štai kabo ir dabar, man rašant šias eilutes.

Kur ir kaip begyventume, esame veikiami šventuoj.

Mūsų kaimo žmogus, norėdamas ką nors brangaus išsaugoti, sakydavo: „Pasidėsiu už Marijos paveikslą.“ O ką aš galėčiau ten pasidėti? Prisiminimus apie šviesius žmones?

Čia mūsų apybraiža galėtų ir baigtis, bet... Kas dar?

Beveik keturis dešimtmecius nuolat šalia manęs kabo ir nesenstantis portretinis paveikslas – varėniškio dailininko Juozo Juozapavičiaus metalo dirbinys su dviem galvomis: baidykles nasruose šypsosi laiminges jaunas veidas... Tarybiniais metais kartais susidomėjusių artimesniam svečiui tiesiai pasakydavau: Lietuva – Tarybų Sajungoje. (Ši paveikslą pasigérēdami vis prisimindavo ir dėl jo manimi asmeninėse šventėse pasididžiuodavo toliau gyvenantys trys mano broliai ir sesuo, tarsi aš būčiau jų sukūrės, – tokius dailės vaizdus jie įsimindavo geriau negu mano aforizmus.)

Tačiau panašiomis politinėmis temomis konkrečiausiai kalbėdavau su politiniu kaliniu Baliu Davidavičiumi. Jei ne šis ramus žmogus, Magadano astovas, jei ne Gulago žinomas A. Solženycinas, pagaliau jei ne „Demonų“ autorius F. Dostojevskis, aš nė nebūčiau žinojės, kaip vertinti tarybinę literatūrą... Bet ką aš čia dar noriu pasakyti apie Balį?

Pirmausia – keli štrichai iš pirmųjų mūsų pažinties metų. Ariogalo vidurinės mokyklos pedagogų tarybos posėdyje, kuris svarstė mano bendravimą su Baliu ir, pasirodė, netgi žinojo, kad mes susirašinėjame, pagaliau auklėtoja pasakė: „Nedraudžiame, bet žiūrėk!..“ (Kamantinė-jamas apskritai nutylėjau F. Dostojevski, apie kurį tada į lietuvių kalbą išverstoje A. Lunačarskio knygoje „Kritikos straipsniai“ buvo parašyta: „...mums nedera mokytis iš Dostojevskio.“) Balys buvo išsprusės literatas, stebėtinai doras žmogus, nuteistas 25 metams lagerio, o po Stalino mirties grįžęs ir apsigyvenęs Ilgižiuose; vėliau jis gyveno įvairiuose Lietuvos miestuose, visur pabréždavo ir gindavo tiesą – ir mes retkarčiais susitikdavome iki jo mirties 2003 metais.

Jau Nepriklausomybės laikais pastebėjome, kad veikėjai, teatralai ir rašytojai naujuose memuaruose apie savo gyvenimą kalba taip džiugiai, tarsi Lietuva vis dar nebūtų išsilaisvinusi. Jų jaunystėje, pokario metais, atsivėrus naujoms erdvėms, niekas nenorejo mirti, kūrė tarybinį meną ir darė karjerą, visalaik tikėdamies premijų. Kas sukurs patikimesnę laisvę iliuziją? Tiesiog baisesjomės šiai memuarais ir autorių asmeninių archyvų nuotraukomis, kuriose jie nusifotografavo drauge su didžiausiais Lietuvos šulais, sėbrais ir kolaborantais – taip visi spin-duliuva amžina laime.

Kartą Balys, užsigalvojęs apie garsiuosius veikėjus, su jam būdinga atlaidžia šypsénėle pasakė: „Greit jie visi parašys puikius atsiminimus...“ (Ir kaip jis atspėjo...) Prasitarės Balui, kad sovietinius nuopelnus gali teisingiausiai ivertinti tiktais tie, kurie patys jų neturi, paraginai ji rašyti savus memuarus. Bet jam šis darbas pasirodė pernelyg kebus – tarsi iš mandagumo šia tema netarė savo viešojo žodžio. Netgi takart kalbėjo su manimi prislopintu balsu.

Tai štai koks krislas tarp mano įvairių pasakojimo registrų, kokia dėmė tarp margų didaktinių ir šviečiamųjų paveikslų, nežinia kam skirtų, beatodairiškai man siekiant, kad viskas būtų vienoje vietoje: tie patys laimingieji vis dar šypsosi negyvėlio žvėries nasruose – aukštasis postais, garsiai vardais ir puikybės gaidomis kelia mūsų kultūrą ir moralę.

Niekur nesu mates jokio Balio portretėlio, tad kaip vieną dieną nustebau, jo rankraščiuose išvydęs nuotrauką, kurioje jis, stambių rankų milžinas, sėdi neigiamojo ratkuose storakamienių medžių ūksmėje, šonu atsigrežę į fotografią (i mus), itin glaudžiai apsuptas linksmų moterų. Jis šypsosi nevaržomai ir laimingai. Štai kas iš viešųjų to meto asmenų turi moralinę teisę savo portrete šypsoti.

ALOYZAS TENDZEGOLSKIS

Lapės puola Vilniu...

*Atėga lapė – kabal kabaldai,
uodega kaip kanapė – kabal kabaldai...*

*...pati lapė – aukso ližė,
o lapinas – vario buožė...*

Iš lietuvių liaudies dainų

Anokia čia bėda tos lapės vagilės. Jos visad trainiojasi palaukėm, pamiskėm, prie sodybų, vienkiemiu, priemiesčiuose. Pasirodo, praslenka kaip šešliai, o kartais visai be baimės neria paskui kokią pasiklydusią vištą ar kiškį – tiesiog į miesto centrą, sukelia šurmulį („Žiūrėkit, lapės“) ir šitaip tiesiog pažadina vietinių gyventojų nuobodą ir apmirusį gyvenimą. Atrodyt, visos gyvenimo problemos baigėsi, kai pasirodė lapės. Taip ir Vilniuje atsitiko, bet – svarbiausia – niekas lyg ir nematė tų lapių, nors tai būdavo išprastas ir gana dažnas reiškinys mieste, iš visų pusų apaugusiam žaliom miškų salom. Juk pasitaikydavo čia ir stambesnių atklydėlių – stirnų, elnių, briedžių, net meškų iš buvusios LDK Baltsvysdžio girios. Tai senesni laikai, tačiau dabar? Dabar tos lapės per daug nestebina – žiūrėk, prie kioskų sukinėjasi, turgavietėse ir net prie kepsninių atvirai prisélina ir laukia savo davinio kaip tikri namų šunys. Tai gerai, jei nekyriaiai, bet jei per daug jau lenda, tai, žiūrėk, koks savininkas tokias nušiurėles ir užsmeigia šakėm ar pašventina verdančiu vandenėliu, dar pagaiščiu, ir tos lekia, kabaldoja pusiau peštost, pusiau plikos savo laikinojon sostinėn, tačiau jau kitą rytą, liežuvius pakabinusios, tarsi katės prie tikrosios sostinės vartų laukia savo davinio, kiauksėdamos: „Aš čia, aš čia – duok man, man duok.“

Taigi, tos lapės dabar jau tikrai pas mus atėjo, Vilniuje susirinko ir meistriškai vaidina – tai šunis, tai kates, tai dar ką – ir nesuprasi, neatpažinsi, rodos, paukščiai čia, ne lapės – čiulba ulba kaip strazdai, lakštingalos. Apsidairai – net tarp žmonių tos lapės vaidenasi... Tikros estrados artistės – tai variu žvilgančiom uodegom vizgina, puikuojasi blizgesiu, tai staiga skundžiasi, ligones ir vargšes vaidina, dejuoja, verkia, ašaras lieja ir išmaldos prašo. Tai vėl, žiūrėk, jos lyg cibulai pasidaro, aukso karūnom tik suka galvas ratais, o visi, žiūrėdami į jas, irgi savo galvas suka, kol apsvaigsta ir jau nieko nebesupranta, kas čia dedasi aplink, o tada jos ir dirba savo tikrajį darbą. Blogiausia, kad net valdžios vyrai pakliūva į jų žabangas. Gaila, kad visi užmiršo seną istoriją, kaip lapė vilkā apgavo – suėdė aviną, prikimšo samaną, o vilkui teliko kaulai, oda ir ragai... Tai va kokia bėda ir rūpestis kartu. Kaip dzūkai sako: „Kū dabartės raiks daryc su tom lapém, kad ši te?“ Betgi lapė lapei nelygu. Čia tau ne visai naminis ir ne visai laukinis gyvūnas. Ne veltui šitiek pasakų ir legendų prirašyta. Tikrai ne veltui. Bet iš kur jos tokios gudrios ir imasi, kas jas moko, rengia? Va kur pats svarbiausias klausimas.

Negi jos visos yra kilusios iš Kauno rajono Lapių miestelio? Gal tikrai ten jų tikroji sostinė ir tėvynė Lapynė ar Lapuva, antikiniai Lapių Atėnai? O ką? Jų žemė ant aukšto ir stataus dešinio Nėrio kranto. Ten galybė požeminių vandens gijų, šaltinių ir olų, urvų, kurie po Lapių miesteliu išsirangę painiaisiai voratinkliais – tuneliais, keliais, gatvėmis... Ten visas miestas po žeme, bet niekas jo nematė ir nieko nežino, nes lapė snapės apie tai pagalvojo ir visų smalsučių dėmesį nukreipė, įkurdamos miestelyje Lapių kultūros centrą ir net televizijos studiją. Ten laputės treniravosi, repetavo, miklinio uodegėles, nosytes ir ausytes, mokėsi vartyti ir išpūsti akeles, tobulino balso intonacijas ir įtaigumą, dar visokius burtus ir varažijimus studijavo, žodžiu – lapės snapės sunkiai dirbo varban savo šviesiausią tikslą ir vardan tos Lapuvos, o vakarais, po darbų visos vieningai kiauksėdavo: „Tegu saulė Lapuvoj...“

Matyt, tikrai tam Lapių miestelyje ir buvo svarbiausias lapių centras „Lapių Atėnai“. Ir, matyt, ten gyveno ir dirbo pačios gudriausios

lapės ir lapinai, kad visi kartu sutarę ir aptarę viską, ką reikia, pultų ir užpultų mūsų visų brangiausią sostinę Vilnių.

Turbūt dabar mažai kas beprisimena, kaip kadaise vienas auksaburnis lapinėlis, vario uodega vizgindamas, iš televizoriaus ekrano magiškai ir lemtingai ištarė: „Atia-a...“ Ir kur dabar jis – visi žinot... Tai ka daryt – atgal va-ryt?.. Jau buvo aplilikytas ne kartą, atgal lékė ir pas daktarus ne kartą lankési – kur tik jis buvo, vis tiek jo žvilgsnis ir jo tikroji meilė suko si nuo Lapių ir į Vilnių bėgo, „kur teka Neris su žara-a-a“, o iš bokštų matosi visa Lietuva su žaliais ežerais. Va kokia meilė, bet ką čia apie vieną lapinėl? Juk jam iš paskos šimtai varinių ir auksinių lapių lekia Vilniui – spek tiktais skaičiuot, galo nėra – „varo“ per sieną be jokių leidimų, lenkü kalbos nemoka, o lietuviškai dar prasciau šneka, užt ut uodegom auksinėm ir varinėm taip vizgina, blizgūčiais apsikarsčius, kad vilniečiai kaip apakė – akim mirksi, lūpom čepsi ir trypčioja vietoj rankas nuleidę – visiškai neveiksnūs ir nesusivokę. O lapės – tos visur jau skverbiasi. Ir kas čia darosi, ir kas čia tikrasis šeimininkas – nesuprasi, nes, pasirodo, tos lapės labai atsargiai ir visai neučia braunasi į įvairiausias gyvenimo sritis. Gal tas jų sumanumas ir išradingumas siekiant savo tikslų būtų visiems mums tikrai naudingas ir pamokomas kai kuriose gyvenimo srityse, tik tai jau ne kultūros reikaluoose. Tik pamanykit, tik pažiūrėkit – kažkur už Kauno, mažame provincijos miestelyje, lapės kuria savo strategijas-technologijas ir atvirai demonstruoja savo lapiškai stiliu, paskui juo užkrečia ne tik laikiną sostinę, bet ir kitus miestus, nors būta ten ir gražesnių minčių, ir šviesesnių veidų, bet jie, deja, paskendo tarp tų lapių, ir liūdnia, kad tas jų stilius ne tik neskoninges, bet ir tiesiog prastas bei apgailėtinas. O dar liūdniai, kad čia nėra nieko bendra su tautine kultūra ir – dar blogiau – visa tai tik žudo ją. Kaip pasakyti doras tarybinių laikų sekretorius – tai ne kultūra, tai *kulitiūra blm...* Jau geriau originali romų kultūra, tik ne lapių, bet ar kas mato, ar kas tam prieštarauja? Lapės ir šias, ir kitas kultūras permala, perdaro ir kurpia pagal savo kurpalį, nieko neklausia ir tuo labiau nieko nekluso. Atrodo, tai nieko netrikdo ir nestebina – visiems patogu, priimtina ir net patinka. Kas tai – visuotinis abejingumas ar tiesiog potybinis *-izmas?* Tik pažiūrėkit į televizorių ekranus ir pamatykit, kad visa tai patinka net iškiliausiams kultūros šviesuliams, kurie, pamynę savo profesinę garbę ir užmiršę kūrybinius bei pedagoginius priesakus, su tom lapém sau linksmai šoka ir dainuoja. Dieve, Dieve, kas gi čia darosi? Tos lapės lyg tarakonai – į visus plyšius lenda, bet pala – nuo tarakonų apsingint mes jau išmokom. O ką daryt su lapém? Kaip nuo jų apsingint? Gal *musyse* ne lapių, o plyšiu problema didžiausia? Žiūrėk, lapės jau televizorių ekranuose, per radiją, koncertuose ir festivaliuose uodegom taip vizgina ir mosikuja, kad normaliam artistui ir padoriam žmogui tiesiog nepatogu nei dalyvaut, nei žiūrėt, bet visgi – žiūri, žiūri visi į tuos lapių šou, žiūri ir tyli, net pavydi, o kai kurie tik ir laukia, kad juos pakviesčiai tos lapės snapės, va. Sako, jos jau drąsiai ropšiasi ir į Filharmonijos, ir į Operos teatro sceną, lenda ir į kitas kultūros ir meno sritis, o ką kalbėt apie ekonomiką ir finansus?.. Beliks tik paštas, telegrafas, bankai, tiltai, stotys ir – va tau ir lapių revoliucija. Taigi ir tatai. Ką toliau reikės daryt – nežinia. Gal iškurt kokį lapių priežiūros ir kontrolės komitetą prie medžiotų draugijos ir paskirt privaloma adaptacijos laikotarpi, per kurį būtų įvertintas ir nustatytas jų pritaikomumo ir naudingumo koeficientas? O galgi reikia susitaikyt su tom lapém ir gyvent gražiuoju? Gal ir gerai, kad jos – tik lapės, o ne stumbrai, ne mamutai?.. Baisu stačiai ir pagalvot, kas būtų, o atsigulus kartais net ir verkt norisi...

ALVYDAS AJA

Vakarų Pekinas

Geltonoji savaitė

2011 05 11

Dienos pavirto į margus šunis, šukuoti ju kailio nespėju, šukos pasimeta kailio spalvose – žiūriu į baltą dėmę, bet staiga ją pakeičia ruda, rudą – juoda, juodą – pilka, šokinėjų iš vienos dėmės į kitą. Kai grįžau iš kalnų ir kaimų, iš pirklių namų ir arbato laukų, radau Pekino konservus. Miestas kaip kokie šprotai, užmigdyti aliejaus, užsiraugęs stovi. O aš jaučiuosi kaip šampanas, iš butelio išbėgęs, – pavuavau ten ir ten, supurslojau ir išgarauvau, dabar vėl reinkarnavau iš sproto, gyvenantį Pekino konservų dėžutėj. Bendraklasiai: „Oh, how are you, how was Shanghai?“; mokytojoms įbruku Pietų Kinijos saldumynų, rodau nuotraukas, gerai su mokytojomis sutariu, todėl nebara, kad numuiliuva visą savaitę. Natsumi karė kirpimo plaukciai užaugę žemiau pečių linijos – per petį persimetusi juoda uodegą balinasi veideli. Dabar japonė keliasi pusvalandžiu anksčiau ir gulasi pusvalandžiu vėliau, nes sudėtingos grožio procedūros pasidarė dar sudėtingesnės – atsirado šinjono prिसegimo ritualas, dirbtinių plaukų inkorporavimas į galvyte. Tai – didžiausia naujiena, mane pasitikusi Pekine.

Pradžių pradžia: Šanchajus

Su Katerina 12 valandų – nuo ryto iki vakaro – dardėjome į Šanchajų. Traukinyje stebėjome, kaip isterijas kelia jauna kinė, o jos vyras, artėjant prie Nandzingo, irgi pratrūko – gyvas televizijos serialas. Šanchajuje pasitiko Denas ir kažkokią kulši graužiantis juodbruvas vyras – inžinierius iš Portugalijos. Kai visi sulipome į taksi, portugalas, valydamasis taukus nuo delnų, šitaip kalbėjo: *trejus metus gyvenau Taivane, dabar Šanchajuje ieškau darbo, visq mėnesi gyvenu pas Deną, azijiečiai keliauja būriais, mano merginos tévai apvežiojo po Taibėjų, elektriniai motociklai neskleidžia garsą, todėl yra labai pavojingi – negirdi, kaip priselina prie tavęs.*

Denas ir portugalas, prisistatęs kaip Chui (mums, rytu europietėms, tai turėjo iš juoko praskelti lūpas – deja, jokios mūsų reakcijos), išlaipino prašmatniame Šanchajaus rajone, kuris man priminė Niujorką, nors Niujorke nesu buvusi. Karšta naktis ir brangūs brangius alkoholinius gérimus geriančių biznierių kvepalai – toks buvo balandžio 26-osios Šanchajaus slaptažodis. Sumukusios, su savo purvinomis kuprinėmis buvom pasodintos spindinčiamė restoranė ir pauksuotais pagaliukais gaudėm padavėjų nešamus vietinius koldūnus, kimštus tai krevečių ūsais, tai krabų nagais; mirkėm juos į visokius padažus ir padažėlius – barbių namelio indužėlius. Denas pasakojo apie savo nuotykius Afrikoje (jis nuotykių turi kiekvienam žemyne – gyvas „Discovery“ kanalas) ir Katerinos gimtinės sostinėje Kijeve – kaip jį priėmė vietiniai skinai. Man patiko, kaip gražiai su prašmatniai vakariene dera Deno pasakojimas apie tekančius iš gerklės krešulius, man patinka juodas humoras ir kaip žmonės savo nelaimės perleidžia per ironijos mėsmalę: išlaiko distanciją. (P. S. Man patinka Brechitas.)

Deno bute buvom paguldytos baltame, jaunavedžių medaus mėnesio kambarių primenančiamie miegamajame. Už lango fechtavosi žaibai, per naktį jie kažką padarė portugalo mintims – atskėlęs ir nuo galvos iki kojų nusipurškęs dezodorantu, Chui pareiškė suspenduosiąs savo darbo paieškas ir keliausias drauge su mumis.

„Salamander“ bateliai Nandzinge gauna pamaina

Traukinys atvežė į Nandzingą – Mingų laikais ir XX a. pradžioje buvusių Kinijos sostinę. Jangdzės upės apraizgyta, klestintį miestą. Nandzingas, kurio ore tyvranti atmosfera ir žmonių apranga sutartinai šaipėsi: „Atvykai iš Pekino? Iš to kaimo?“, pasitiko nelabai geromis naujenomis – autobusas iš čia į Geltonojo kalno miestą (Huangšaną, dar kitaip vadinančią Tunši) tik už šešių valandų, o pridėjus dar šešias keliaivimo valandas išeina, kad Huangšane būsim tik po vydurnakčio. Tai reiškė: dar viena diena – pašaras autobusams ir traukiniams.

Turimą laiką galėjome panaudoti miesto apžiūrai, tačiau buitiniai ir fiziologiniai reikalai darė savo: noriu į tualetą, man jau žarna žanrą ryja, reikia pinigus išsikeisti, nepanešu kuprinės, neturiu batų kalnams (paskutinis nusiskundi-

mas buvo portugalo – taip, gražūs tie jo „Salamander“ batai, bet ne su tokiais į kalnus).

Denas vėl nuvedė pietauti į restoraną, įsikūrusį didžiuoliame prekybos centre. Pietūs truko keturias valandas, nes šio pagal kraują kino, pagal pasą kanadietė liežuvius nepripažista askezės. Pasakoja įdomiai, bet labai daug – per tą laiką spėjau tris kartus nujėjusi dantis išsivalyti, nusnausti ir pabusti, dar valandėlė – bučiau spėjusi ir vaikų susilaikti, o paskui – pražilti. Portugalas, ilgai rakinėjės tarpdančius ir klausinėjės, kaip lietuviškai ir ukrainietiškai reikty vadinti įnagi, kurio vardu jis pasivadinęs, pareiškė einaš ieškoti batų. Su Katerina išėjusios į lauką apipeikėm šią tuščią praleistą dieną. Aš dar mintyse paburbėjau mono, kad visgi geriausia yra keliauti vienai, nes nereikia laikytis būrio – eini kur nori, suki kur nori, nieko nereikia laukti. Bet burnojimą nuslopinau, paspaudžiau mygtuką „Taigi viskas gerai, įdomu, nauja patirtis“ ir nesvaidžiau piktų žvilgsnių į nugara portugalui, ilgai besikuičiančiam batų skyriuje, nors jau labai knietėjo tais žvilgsniais svaidytis (esu nepakanti krapšymuisi).

Man Nandzingas – tai batai, riebūs ryžiai, lotoso šaknų desertas, *utong* medžiai ir transporto spūstys. Daugiau neturiu ką šia tema papasakoti.

Geltonasis alpinizmas

Autobuse, vežančiam į Geltonojo kalno miestą, žiūrėjome Deno nuotraukas iš Tadžikijos, Kirgizijos, Gruzijos, Uzbekijos. Autobuso televizorius rode tai „Įsikūnijimą“, tai istorines kostumines dramas. Vis labiau nyrant į naktį ir artėjant prie Huangšano, keliukų posūkiai aštrėjo, todėl mes, visi keleiviai, kratėmės kaip kruopas gegužinių muzikanto barškale. Katerina – autobuso-barškalo kruopa – išsirėmusi į sėdynę blogavo.

Taksi išleido Huangšano senamiesčio gatvėje. Žiovavo juodas šuya, nežiovavo akmeniniais liūtai, išsidžiai saugantys nuo Mingų laikų likusius vartus. Jaukus viešbutis, ginčai su vyručiais dėl geresnių lovų – *trrrr „Nokia“* žadintuvas, *trrrr* jau kitos dienos paryčiai ir mes vėl prie tų pačių akmeninių liūtų sėdame į taksi ir važiuojame į stotį, kur išokę į autobusą važiuojame į Geltonąjį kalną.

Taigi, Kinijos Liaudies Respublika, komunizmas, bet kad labiau kapitalizmas – įėjimas į kalnų (skamba paradosalai, tiesa?) kainuoja per 200 juanių (per 20 euru). Kiniškas studento pažymėjimas ir keturiaskesiems Deno kažkuri Malaizijoje padirbtį dokumentai pradžiugino mūsų kišenes. Katerinai ir Chui teko mokėti šimtine daugiau.

Kopiam į kalnų laipteliais. Kūnas, prasirakėtis autobusose, nelabai džiaugiasi alpinizmu. Dabar lėčiausias yra ne Chui, o aš. Oras šiltas, kalnų viršunių matomumas puikus – būna, kad viskas skendi debesyse. Matome beždžionės pirsčius primenančius smaigalius, kinines pušis – visų kaligrafijos šedevrų ir klasikinės kinų poezijos herojes, primadonas. Ant pečių pasikabinę bambukinių svartų ir ant jo iš abiejų galų prisivirtinę milžiniškus nešulius (agurkus, aliejaus statines, geriamojo vandens kanistrus, patalyne, riešutų maišus ir t. t.) į kalnų kopiją liesi, saulės nugairinti senukai. 2 km aukštupyje iškūrė viešbučiai ir kavinės tokiu būdu apsirūpina produktais – kranų ir keltvu nėra. Todėl kopiant aukštyn vandens buteliuko kaina trigubėja, keturgubėja, penkiaguėja, šešiagu... – gerdamas vandenį geri vieno iš tų nešikų prakaitą ir nuovargį. Vis sustojusi išliuosi ir stebiu, kaip dūsta ir nuovario seiles spjaudo visas šlapias nešikas, piktokai, su karteliu nužūrinėdamas riebias „Canon“ aparatais apkarstytais turistų šiknas.

Vakarop pasiekiamie kalno viršūnė. Aplink pagrindinių viešbutų knibžda azijiečių turistų grupės. Apžvalgos aikštėlėse pleška fotoaparatai. Ieškom pigios nakvynės. Atsisakę pigios šešiavietės, toksiniai dažais ką tik perdažytištos *kamūrkés*, randame patalpą su keturiomis dviaukštėmis lovomis. Norint patekti į savo „miegamajį“, tenka pereiti banketinių salių dydžio patalpas, kuriose išrikuotas nežmoniškas skaičius kareiviškų dviaukštėlių lovų, prieš kurias stovi viena prieš kitą išskleistos palapinės. Patalpa nevėdinta nuo Kulturnės revoliucijos laikų, todėl retoriškai klausiu: kas savo noru ir dar už pinigus mėga palapinėje, išskleistoje patalpoje – mazochistai? Tie, kur nemégsta kvėpuoti? A?..

Viešbučio restoranas knibžda nuo turistų, godžiai ryjan-

čių penkiagubai brangesnius patiekalus (aukščio kaina) – visi nori atgauti išdegintų kalorijų kiekius. Kaip šunys ryjam ir mes – tai sojų varškės siuibą, tai riešutus, tai jautieną, tai ryžius. Deno klausinėju apie Mao, Denas noriai pasakoją, Chui flegmatiškai kramto, todėl lieka apvalgytas.

Kambary randam kambario draugus – architektę iš Barcelonos, kuri su vyru čekų gyvena Šanchajuje, ir jų draugą čeką, atvykus į Kiniją jų aplankyt. Pries miegą, išsiavę iš savo susmirdusiu batų, juokuojame ir džiuginame vienas kitą savo prakaitu – naktis be dušo, naktis kalnuose, antrame lovą aukštę, bučiuojantis su lubomis (kalbu už save, Katia ir čekus – kiti miegojo pirmame lovą aukštę).

Gegužės 1-osios metro

Penktą ryto vėl *trrrr*: visi išlékė pasitiki saulės. Išeju kiek vėliau, viena, atskirai nuo kompanijos. Aš tokia „Anykščių šilelis“ truputį, į parymojimus linkus, man gamtojų vienai norisi pabūti, tad paėjusi kiek nuošliau nuo visų kinų turistų (jie be žadintuvų keliaisi tokiu laiku), nustačiusių kameras į kalnų tarpeklius, tykančių saulės kamuolio it godi lapė vištą, grožėjausi saulės etato pradžia. Ir čia jau būtų galima nušluostyti ūsus Baranauskui – tikrai, pakerėti vaizdo, parašytumė ne ką prastesnę poemą apie tai, kaip sulig saulės spinduliais atgyja paukščiai, iš kažkur atsiradusios voverės ima garsiai pusryčiauti, beždžionės pirstų tarpeklių šešeliai tampa geltona šviesa, o naktis ištirpsta tarsi koks aspirinas.

Apie 8 val. visi susitikome savo „kambary“, susipakome per naktį dar labiau prišutusius daiktus ir patraukėm lipti kalnų puse – šiandien laukė ilgoji trasa, visos dienos lipimas žemyn. Kūnas buvo pavargęs, tačiau ryžtingesnis – nors laiptų trasa buvo septyngubai ilgesnė, lipti buvo nebe taip sunku. Trasoje vis pasitaikydavo apžvalgos aikštelių, iš kurių galėjai grožėtis akmenų luitais, bedugnėmis prarajomis. Vėjas buvo itin aršus, tad prarijo mano galvos apdangalą, iš kuprinės ištraukė vandens butelių ir vos nepargriovė manęs. Kalnų keliukai siaurėjo, be to, buvo savaitgalis, tad patekome į spūstis – jausmas, lyg būtum metro, tik kad oras grynas ir kalnų adatos aplinkui. Lipi stačiaisiai laipteliais žemyn ir nežinai, ar savo kojomis lipi, ar visų turistų kojos yra tavo galūnės. Judant kartu su kinų mase, patariama užsikimšti ausis, kad nesprogtų būgneliai nuo per garsiakalbius griaudinčių čiažių azijiečių gudų kakarinų.

Keliaujant keturiems natūraliai susiformuoja duetai. Tad Katia kopdama bendravo su Denu, o man teko Chui kompanija. Na ir visai nieko tas portugalas: pasakojo apie Japoniją, savo elektronikos doktorantūras Suomijoje, pigius skrydžius į Filippyne, bosines gitaras, paskui nupirkio iš nešikio agurkų ir man į delnā papjaustė. Artėjant prie trasos pabaiagos vėl susispėtėme į ketvertą: pusnuogę Katerina su Denu šoko į ledinį kalnų ežeru – kinams buvo į ką žiūrėti.

Skausmas kojose buvo negailestingas: atliekant mažiausiai judej galūnėmis, išsprūsdavo nevalingas „Ai!“, „Oi!“ arba gailus „Aaaaa...“ Ir taip visiems: dovana keturioms dienoms – *Huangšano kojos*.

Vakare vėl atsidūrėme Huangšano mieste. Vėl liūtų varai, pasivaikščiojimas senovinė Mingų gatve, svaigstant nuo ore tvyrančio šviežios žaliosios arbato kvapo, apžiūrint mažas kepyklėles, kaligrafijos krautuvėles, kiniško šilko parduotuves, fotografuojant jau žiovaunantį seną tiltą, išsietiesusi per Jangdzę. Paskui vėl gurmano Deno išrinktas restoranas – ožio barzdos kvapo sojų varškės sūris (iki šiol negaliu atsistebeti, ko galima pridaryti iš sojų varškės: egzistuoja tūkstančiai – fermentavimo, rauginimo, pūdymo, virimo ir kepimo – technologijų), visus privertęs žiaukčioti, tačiau pakerėjës mano receptorius; neidentifikuojamų žolių troškiniai, keisti saldumynai, statinėse rauginti juodi kiaušiniai, primenantys tamsius smaragdus arba granatus. Dėl Deno vaišingumo (esą dabar dirba kažkokio naftos kompanijo, suka kažkokį projektą, tad gali leisti sau visus vaišinti) artimiai susipažinau su kinų virtuve, nes tai, kuo maitinuosi Pekine, tėra asketiška ir kukli Kinijos virtuvės pasiūla.

Naktį prabudėjau prie viešbučio skalbimo mašinų, o paryciai vėl – *trrrr*, daiktų pakavimasis ir kelione į issidėčiusius aplink Huangšaną kaimus. Patraukėm į Likengą.

VAIVA GRAINYTĖ

Redaktorė: Giedrė Kazlauskaitė (gkazlauskaite@gmail.com).
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Teatras, kinas: Jūratė Visockaitė.
Direktorius: Žydrūnas Drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.
Savaitraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1630 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinų g. 4,
01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmurgės spaustuvė.
Vasarį 16-osios g. 31, 20131 Ukmurgė.

„Šiaurės Atėnų“ remia:
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas (2 lankus),
Kultūros rėmimo fondas.

Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita
AB banke „Swedbank“ (kodas 73000)
LT36 7300 0100 0000 7071.

